

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra agroekologie a rostlinné produkce

**Přínosy podpor šetrného turismu v rámci opatření rozvoje
venkova
Bakalářská práce**

**Blanka Jílková
Rozvoj venkova**

Ing. Mgr. Jana Poláková, Ph.D.

© 2019 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Přínosy podpor šetrného turismu v rámci opatření rozvoje venkova" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 27.3.2019

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala paní Ing. Mgr. Janě Polákové, Ph.D. za vedení při psaní této práce, za její odborné rady a připomínky.

Přínosy podpor šetrného turismu v rámci opatření rozvoje venkova

Souhrn

Tématem bakalářské práce jsou přínosy podpor šetrného turismu v rámci opatření Programu rozvoje venkova. Šetrný turismus je ohleduplný k životnímu prostředí a propojený s venkovem. Podpory jsou čerpány zemědělci, kteří rozvíjením agroturistiky mají možnost diverzifikovat svoji produktivní činnost.

Bakalářská práce je zpracována formou literární rešerše. V hlavní části jsem hledala současný pohled na venkov a vývoj z pohledu sociologie. Zemědělství působí na venkov, a formuluje od jeho vzniku celou krajinu. Ekologická produkce se významně podílí na zachování tradičního rázu krajiny a její atraktivity nejen pro turistický ruch. Přínos ochrany životního prostředí především ovlivňuje ekosystémy, biodiverzitu a procesy, které v něm probíhají. Uvědomění a posílení konkurenceschopnosti z ekonomického, sociologického a environmentálního pohledu, může vést k upevnění hodnot a trvalé udržitelnosti venkova.

Šetrný turismus je spojený s přírodou, není to masová rekreace, pobyt v blízkosti přírody může mít také ozdravující účinky. Z ekonomického hlediska zvyšuje zaměstnanost a příliv financí z veřejného a soukromého sektoru. To může působit na zvýšení kvality života na venkově. Především přispívá k zachování tradic, kulturního a architektonického dědictví a zachování půvabů krajiny. Ohleduplný turismus zahrnuje různé formy: ekoturismus, agroturismus, ekoagroturismus, cykloturismus.

Ve výroční zprávě Programu rozvoje venkova za uplynulé období 2007-2013 jsem našla čerpání podpor vztahující se přímo k agroturistice. Bylo uplatněno 55 % žádostí s plným finančním čerpáním. Pro současné období Programu rozvoje venkova 2014-2020 je agroturistika podporovaná přímo. V roce 2016 bylo evidováno jen 1,34 % zemědělců z celkového počtu, kteří se zabývají agroturistikou v České republice.

Klíčová slova: šetrný turismus, rozvoj venkova, konkurenceschopnost, kulturní zemědělská krajina, ekosystém

Benefits of sustainable tourism linked to rural development support

Summary

The topic of the bachelor thesis are the benefits of sustainable tourism linked to Rural Development Programme. Environmentally careful tourism is environmentally friendly and linked to the countryside. Supports are drawn by farmers who, by developing agro-tourism, have the opportunity to diversify their productive activities.

The bachelor thesis is processed in the form of literary research. In the main part I was looking for a contemporary view of the countryside and development from the perspective of sociology. Agriculture affects the countryside and formulates the entire landscape from its inception. Ecological production contributes significantly to preserving the traditional character of the landscape and its attractiveness not only for tourism. The contribution of environmental protection primarily affects ecosystems, biodiversity and the processes taking place in it. Awareness and strengthening of competitiveness from an economic, sociological and environmental perspective can lead to consolidation of values and rural sustainability.

Sustainable tourism is associated with nature, it's not mass recreation, staying close to nature can also have healing effects. From an economic point of view, it increases employment and inflows from public and private sectors. This can improve the quality of life in the countryside. Above all, it contributes to preserving the traditions, cultural and architectural heritage and preserving the charms of the landscape.

In the annual report of the Rural Development Programme for the period 2007-2013, I have found support for agricultural tourism. 55 % of applications with full financial drawdown were applied. For the current Rural Development Programme period 2014-2020 agrotourism is directly supported. In 2016, only 1.34 % of the total number of farmers engaged in agro-tourism were registered.

Keywords: Sustainable tourism, rural development, competitiveness, cultural agricultural landscape, ecosystem

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Cíl práce.....	2
3. Literární rešerše.....	3
3.1 Venkov.....	3
3.1.1 Vymezení venkovských oblastí, regiony NUTS, metodologie OECD.....	5
3.1.2 Venkovské sídlo.....	6
3.1.3 Vliv moderní společnosti na venkova.....	7
3.1.4 Vztah venkovských oblastí a města.....	8
3.1.5 Konkurenceschopnost venkova.....	11
3.1.6 Venkov a vliv zemědělství na krajinu.....	14
3.2 Ekosystémové prostředí venkova.....	15
3.2.1 Ekosystém.....	16
3.2.2 Vliv ochrany ekosystému.....	17
3.2.3 Travinné systémy.....	19
3.3 Turismus.....	21
3.3.1 Nositelé politiky turismu.....	22
3.3.2 Udržitelný cestovní ruch.....	23
3.3.3 Venkovský cestovní ruch.....	26
3.3.4 Agroturistika v České republice.....	32
3.4 Program rozvoje venkova a jeho vazba na rozvoj turismu.....	35
3.4.1 Definice rozvoje.....	35
3.4.2 Turismus jako faktor rozvoje.....	36
3.4.3 Program rozvoje venkova pro období 2007-2013.....	37
3.4.4 Změny po roce 2014-2020.....	39
3.4.5 Výroční zpráva programu rozvoje venkova 2007-2013.....	39
4. Závěr.....	43
5. Seznam literatury.....	44
6. Seznam použitých tabulek, map a grafů.....	48
7. Seznam zkratk.....	49

1. Úvod

Venkov je specifickým prostředím, které ovlivňuje charakter celé České republiky. Žije zde třetina obyvatel země. V současné době se problematika rozvoje venkovských oblastí stala jednou z nepřehlédnutelných priorit Evropské unie. Převážně se jedná o zachování identity venkovské krajiny a zvýšení konkurenceschopnosti k tomu přispívá Program rozvoje venkova. Tento program je realizován ministerstvem zemědělství. Rozvojem venkovského prostoru je nezbytné zabývat se v širších souvislostech a všemi jeho aspekty, protože rysy venkova se utváří dlouhodobě a vlivem mnoha faktorů. Přístup k hledání podpor by měl být komplexní, respektující území i socioekonomické vztahy.

Program rozvoje venkova zahrnuje přímé podpory turismu. V odborné literatuře jsem nenalezla přesnou definici šetrného turismu, proto pracuji s předpokladem, že šetrný turismus je ohleduplný k životnímu prostředí a krajině, tím přispívá k zachování význačných rysů venkova. Rostoucí uvědomělost lidí ve vztahu k přírodě vede k volbě zodpovědného cestovního ruchu, který je přátelský k životnímu prostředí a místním komunitám.

Agroturismus je druh šetrného cestovního ruchu, při kterém jsou využívány atraktivita přírody a venkovské krajiny, ale také tradiční druhy zemědělských prací a poznávání venkovského způsobu života. Turisté jsou ubytováni přímo na statku nebo v rekreačních domcích. Agroturistika většinou pro podnikatele v zemědělství představuje další zdroj příjmů k jejich hlavní výdělečné činnosti, což je zemědělská výroba. Agroturistika od svého vzniku v Evropě prošla, a zvláště nyní prochází změnami. Přesto zůstává moderním způsobem trávení volného času a je tedy stále na vzestupu, i když se její konkrétní podoby mění.

2. Cíl práce

Cílem této práce je hledání přínosů podpor šetrného cestovního ruchu v rámci opatření rozvoje venkova v České republice. Šetrný turismus v rámci trvale udržitelného rozvoje venkova přispívá k ochraně agroekosystémů, k zachování krajiny jako kulturního a historického dědictví. Trvale udržitelný rozvoj je založen na třech pilířích: ekologickém, ekonomickém a sociálním. Udržitelnost vykazuje úzkou vazbu zejména na hospodářskou činnost lidí, přirozené životní prostředí a ekosystémy. K těmto principům je přidružená i sociální soudržnost. Na tyto pilíře udržitelného rozvoje reaguje odvětví cestovního ruchu.

Současným evropským trendem je udržitelný cestovní ruch zahrnující ochranu a podporu kulturního a přírodního dědictví. Přímé podpoře agroturistiky se na celostátní úrovni věnuje výhradně ministerstvo zemědělství prostřednictvím dotací v rámci Programu rozvoje venkova 2014-2020, který v současné době probíhá. Vychází z hodnocení PRV 2007-2013, který už skončil, a účinnost podpor je vyhodnocena.

Formy šetrné turistiky v rámci podpor realizované v České republice jsou často vázány na zemědělství. Venkov je hlavní produkční prostředí pro zemědělství. Zemědělství a vliv člověka přímo i nepřímo ovlivňuje krajinu na venkově, ekosystém i biodiverzitu. Přínosy mohou vést k zachování aspektu vesnického prostoru z hlediska sociálního a ekologického, pro zachování ekosystému a také zvýšení biodiverzity. Z ekonomické stránky je výhodný vznik nových pracovních míst. Rozvoj drobného podnikání a příliv investic ze soukromého sektoru.

3. Literární rešerše

3.1 Venkov

Současná podoba evropského venkova je vytvořena tisíciletým vývojem, během nějž se formulovala kulturní krajina při získání obživy pro své obyvatele. Dynamický ekonomický rozvoj v poválečném období a dále zejména nástup moderní společnosti výrazně změnila podmínky pro tradiční aktivity, zejména zemědělství. Ty se se dostávají působením mezinárodního obchodu pod mnohem silnější konkurenční tlaky. Silná konkurenceschopnost nesouvisí s úsilím pouze samotných producentů a poskytovatelů služeb. Evropské zemědělství kromě vlastní výroby zabezpečuje i řadu dalších funkcí, které umožňují venkovskému prostoru pozitivní možnosti pro další rozvoj. V tomto směru je konkurenceschopnost značně ovlivňována evropskou legislativou, kdy například zemědělci musí dodržovat mnohem přísnější standardy při výrobě než jejich konkurenti v jiných částech světa. Dále do aktivit v rámci zemědělství zasahuje i další legislativa chránící zdraví spotřebitele a životní prostředí, tím je ovlivněn obchod a konkurence. Globální konkurenceschopnost tak bude záviset i na vývoji mezinárodních dohod, do jaké míry a za jakých podmínek bude evropský trh akceptovat různé standardy. V současné době to přináší evropskému venkovu i nové příležitosti, které ovšem vyžadují přizpůsobení a rozčlenění stávajících aktivit (Tomšík 2009).

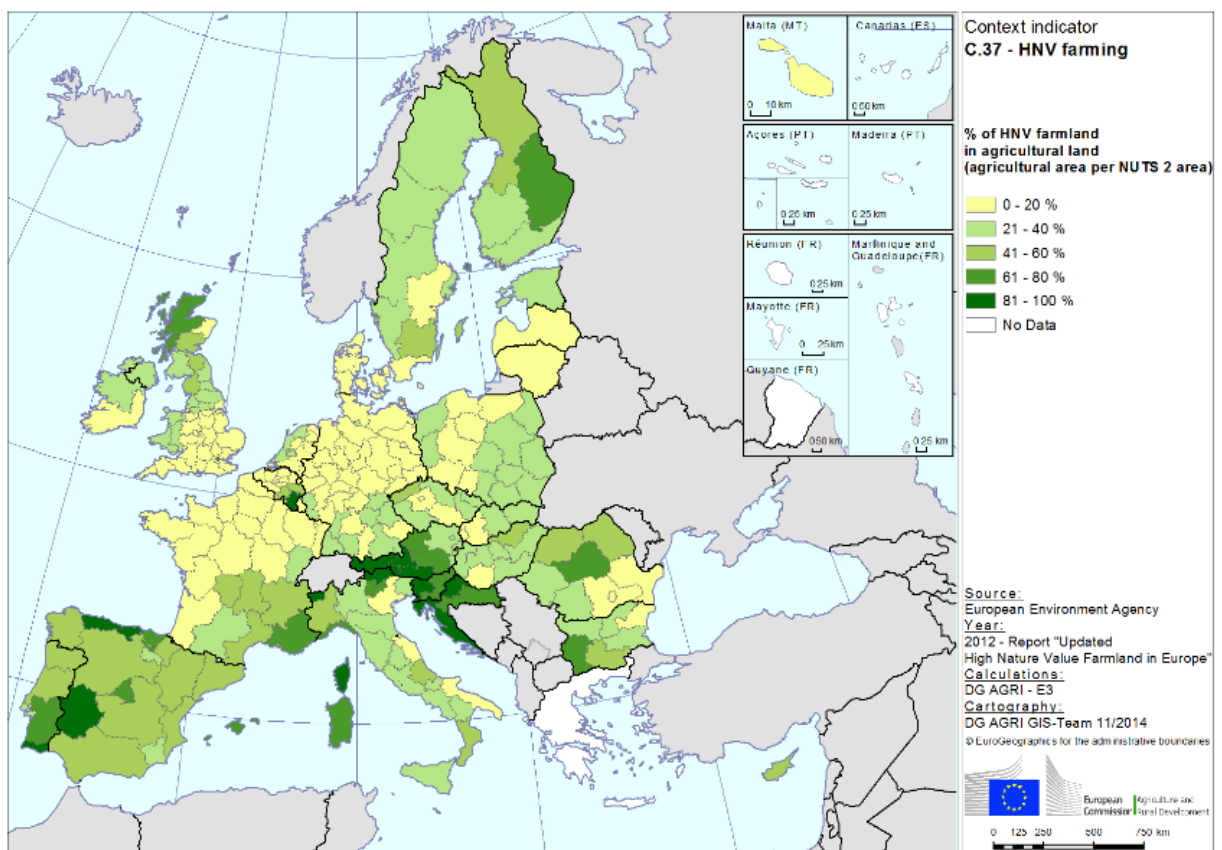
Venkov lze obecně definovat jako prostor, který zahrnuje jak krajinu, tak i venkovská sídla, ale hlavně jej tvoří obyvatelé. Pojem venkov tak integruje jak nezastavěné území, tak i zastavěné území malých sídel, někdy nazývaných vesnic. Stručně lze venkov definovat jako „kontinuálně vymezený prostor“.

Základní územní samosprávná jednotka je obec. Na vzhledu obce se odráží činnost obyvatel, kteří v ní žijí. Obec přímo zajišťuje podmínky pro život obyvatel a pro podnikání. Nepřímo vytváří prostředí pro rozvoj občanských a ekonomických aktivit. Krásu obce tvoří nejen vizuální stránka upraveného sídla, ale i celková atmosféra a podmínky pro život, tím je určována spokojenost obyvatel. Pozitivní vnímání svého bydliště odvíjí ochotu zapojit se do společenských aktivit a spolupracovat na úsilí zvelebovat a rozvíjet obec. Pro rozvoj obce je důležitá charakteristika obyvatel. Společně s ekonomickou aktivitou, vybaveností službami a technickou infrastrukturou odráží míru rozvoje daného regionu (Svobodová et al. 2010).

Pro šetrný turismus je charakteristické propojení s venkovskou krajinou. Ohleduplné chování návštěvníků neohrozí území, které je navštěvováno, a ti mohou objevovat rozmanitost přírody, což je jejich cílem. Vhodným prostorem jsou území s vysoce ceněnou hodnotou.

Venkovské plochy a funkční zemědělské půdy s vysokou přírodní hodnotou (HNV) jsou uznávány jako cenná aktivita evropské zemědělské krajiny, poskytující velmi různorodé životní podmínky pro širokou škálu druhů a druhů. Vysoká hodnota oblastí se zemědělskou půdou přispívá k biologické rozmanitosti evropské zemědělské krajiny. Pojem zemědělské půdy a zemědělství HNV se vztahuje na kauzalitu mezi určitými druhy zemědělské činnosti a odpovídajícím životním prostředím včetně úrovně biologické rozmanitosti a přítomnosti ekologicky cenných stanovišť a druhů. Hospodářství HNV je proto klíčovým ukazatelem pro posouzení dopadu politických zásahů k zachování a zlepšení biologické rozmanitosti, biotopů a ekosystémů závislé na zemědělství a tradiční venkovské krajině.

Mapa č.1 Podíl zemědělské půdy HNV v Evropě 2012.

(Zdroj: European Environment Agency 2012)

Zejména zemědělská půda HNV vyplývá z kombinace využití půdy a půdy zemědělských systémů. Některé přírodní hodnoty souvisejí s vysokými úrovněmi biologické rozmanitosti nebo přítomností určitých druhů a stanovišť některých typů zemědělské činnosti. Dominantním rysem hospodaření v HNV je nízký výskyt intenzivního zemědělství s významnou přítomností vegetace, zejména rozsáhlých luk. Rozmanitost půdního krytu, včetně rybníků, živých plotů a lesů. Typické zemědělské plochy HNV jsou rozsáhlé pastviny, alpské louky a pastviny, stepní oblasti ve východní a jižní Evropě. V současné době existuje široká škála přístupů a kombinací metod, které se používají v celé Evropské unii k vyhodnocení rozsahu zemědělského hospodaření v HNV. Země s vysokým hodnocením jsou Rakousko, Slovinsko a Chorvatsko, dále Portugalsko a Španělsko. V severní oblasti je to Finsko (Paracchini et al. 2015).

V České republice je nejvýše ohodnocena oblast Krušných hor v hodnocení 41 %-60 %. V rámci legislativy je důležité regionální rozdělení území. Pomáhá to při přiblížení na určité území, ve kterém jsou podpory PRV čerpány.

3.1.1 Vymezení venkovských oblastí dle regionů

Pro vymezení existuje více hledisek, podle nichž lze regiony určit a klasifikovat. Patří mezi ně přírodní podmínky, které jsou základem pro stanovení přírodních regionů, regiony lze rozdělit také na základě historického vývoje, politického členění a více dalších faktorů.

Hlavní čtyři kritéria, na jejichž základě lze region vymežit, jsou:

- geografie
- homogenita
- jiné relevantní znaky, jako demografie, klima, hospodářství, kultura nebo dějiny
- využívání přirozených okolností nebo vztahů (provázané ekonomické aktivity)

Region lze charakterizovat jako určité území, které je menší než celá zájmová oblast, ale je větší než konkrétní místo. Zájmovou oblastí může být svět, kontinent, stát nebo i území v rámci státu (Tomšík 2009).

Regiony NUTS

Evropská unie klasifikuje regiony svého území v hierarchickém členění do několika úrovní v rámci tzv. Nomenklatury územních statistických jednotek NUTS. Charakteristika

a upřesnění takto vymezených regionů jsou podstatou regionální politiky Evropské unie, která toto členění využívá pro vyrovnávání jejich disparit na základě diferencovaného přístupu.

Klasifikace NUTS člení území EU do tří hlavních jednotek, pro něž je stanoven počet obyvatel. Pro kraje a menší oblasti je označen NUT 3, který má rozmezí 150 000 – 800 000 obyvatel.

Metodologie OECD

Evropská komise používá pro vymezení venkovských oblastí metodologii OECD, která je založena na hustotě zalidnění. Tato metodologie je založena na základě dvou hledisek. Územní jednotky jsou označovány jako venkovské, pokud hustota zalidnění nedosahuje 150 obyvatel na km², oblasti podle počtu obyvatel jsou následně klasifikovány do tří kategorií:

- převážně venkovské oblasti
- výrazně venkovské oblasti
- převážně městské regiony

Složitost vymezení venkova je vystižena v pojmu venkovské sídlo.

3.1.2 Venkovské sídlo

Venkovské sídlo bývá definováno z následujících možných hledisek.

Urbanistické: Sídlo s typickou urbanistickou strukturou, převážně nízkopodlažní zástavba, vysoký podíl rodinných domů, a také značný podíl zeleně.

Architektonické: Sídlo s převahou individuálních rodinných domů, součástí není v přízemí vybudovaný prostor určený k obchodní činnosti nebo k službám. V minulosti býval doplněn rozsáhlejším hospodářským zázemím.

Sociální: Venkovské sídlo, kde existují mnohem užší sociální kontakty mezi jednotlivými obyvateli sídla, a kde existuje silná sociální kontrola a účast na obecním životě.

Ekonomické: Venkovské sídlo, ve kterém je stále významnou činností zemědělství a výroba potravin. Aktivní osoby dojíždí do zaměstnání mimo toto sídlo.

Historické: Sídlo, které v minulosti získalo městské právo je městem, ostatní sídla jsou vesnicemi.

Administrativní: Městy jsou označeny obce, které stát jako městy definuje.

Statistické: Venkovské sídlo s méně než konvenčně stanoveným počtem obyvatel (Kment 2012).

3.1.3 Vliv moderní společnosti na venkov

Životní styl společnosti se postupně mění a tyto změny ovlivňují i osobní spotřeby a chování účastníků cestovního ruchu. Současná společnost klade stále větší důraz na běžný život člověka, a tak stimuluje jeho poptávku po relaxaci, čistém prostředí, zdravých potravinách a trvale udržitelných aktivitách. Tím může být zvýšena poptávka po produktech šetrného cestovního ruchu, které zahrnují zážitky nemateriální hodnoty.

Moderní společnost

Moderní společnost je ztotožňována s procesem zrodu průmyslové společnosti, která nastala koncem 18. a 19. století. Začalo se upouštět od tradičních myšlenkových figur. Zvýšila se víra v potenciál lidského rozumu, inteligence a vzdělání, která úzce souvisí s vírou ve vědu a vědecký experiment. Idea lineárního pokroku, vycházející z představy společenského vývoje k lepšímu, dokonalejšímu a bohatšímu stavu bez alternativ a možností odklonů. Nastal proces urbanizace, tedy proces vytváření kvalitativně a kvantitativně nových sídelních útvarů, stěhování lidí do měst a s tím související proměny životního stylu. Přejít na industriální výrobu, produkovanou tovární a strojní velkovýrobou, rozšířil ve větší míře bohatství společnosti. Do průmyslu se v té době přelévá podstatná část pracovní síly na úkor zemědělství z primární výroby. Velký objem výroby nastartoval masovou výrobu a masovou spotřebu. Rozvíjí se masová kultura a vznikají masová média. S tím souvisí masové vzdělávání a výchova. Ale také masová destrukce přírody, armád protivníka, a později i civilního obyvatelstva (Urban 2018).

V moderní společnosti se objevuje pojem odcizení, Jandourek (2003) uvádí, že toto označení se objevuje v souvislosti se světem práce a moderní ekonomiky. Takto je označován stav, kdy se jedinec cítí odcizen vůči svému sociálnímu a materiálnímu prostředí nebo i vůči sobě samému. Příčinami jsou dělba práce a soukromé vlastnictví prostředků. Vzniká tak odcizení vůči činnosti samé, prožívané jako nátlak potlačující vlastní schopnosti a potřeby.

Postmoderní společnost

Postmoderní společnost (také bývá označována jako postindustriální společnost) dnešní společnost je produktem technické a vědecko-technické revoluce. Toto je označení přechodu od informačního věku do znalostní éry. Změny se odrážejí v postupném prosazování hodnot biocentrismu a trvale udržitelného života. Společnost vnímá informace a manipulace s nimi.

Vědění začíná stále více nahrazovat materiál, dopravu a energii, dokáže šetřit a jakoby urychlovat čas. Vývoj softwaru v přeneseném smyslu nahrazuje duševní sílu, nahrazuje sílu mozku, mentální sílu. Ve společnosti rostou požadavky na kvalifikaci celoživotní vzdělávání pracovníků, jednotlivé profese jsou kvůli narůstající specializaci méně a méně zaměnitelné. Vzrostlo rozšíření digitální sítě. Také toto přineslo změny v životní stylu. Prohloubila se individualizace společnosti, diverzifikace životních stylů a subkultur. Běžně je rozšířena virtualizace sociálních vztahů i komunikace. Přitom vzniká občanská lhostejnost neboli sociální apatie způsobená nadbytkem informací. Nastává decentralizace a demasifikace společnosti, nárůst diverzity a komplexity, další akcelerace životního stylu, orientace na flexibilitu sociálních rolí. Růst aglomerací a renesance venkova. Hovoří se o ústupu masovosti společnosti ve prospěch demasifikace. Dnes se demasifikují kultury, hodnoty, morálka, masová média i rodinný systém. Nejen práce je druhově rozmanitější, ale i způsob trávení volného času je variabilnější (Urban 2017).

Důvěra a osobní vztahy v abstraktním systému (systém vytvořený společností) jsou podmínkou časoprostorového rozpojení a velkých oblastí pocitu bezpečí v každodenním životě, které moderní instituce ve srovnání s tradičním světem nabízejí. Stereotypní činnosti, které jsou spojeny s abstraktními systémy, jsou jádrem ontologického bezpečí v podmínkách modernity. Přitom tato situace zároveň vytváří nové formy psychické zranitelnosti a důvěra v abstraktní systémy nepřináší takové psychické uspokojení jako důvěra v lidi. Abstraktní systémy již po určitou dobu poskytují každodennímu životu značnou míru bezpečí, jehož se v předmoderních společenských řádech nedostávalo. Abstraktní systémy jsou rozsáhlé pro bezpečné koordinované jednání a události, které umožňují moderní sociální život (Giddens 2010).

Přes blahobyt současné společnosti a bezpečnost, kterou poskytuje, může člověk cítit osamocení a nesoulad. Pomáhá mu návrat k přírodě, kde nachází svobodu, prostor, čistotu, harmonii, a to může vést k jeho ozdravení. Může to být formou turismu nebo přesídlení na venkovské území. Přináší to snížení stresu, který narůstá ve městech na základě anonymity jedince, ale i většího pracovního nasazení.

3.1.4 Vztah venkovských oblastí a města

Tak jak je složité definovat z různých hledisek venkovskou oblast, tak to samé platí i pro město. Definování těchto oblastí je důležité pro uvědomění si vztahu města a venkova.

V období před průmyslovou revolucí byl prostor v Evropě v zásadě rozdělen na ryze venkovský prostor a ryze městský. Vztah těchto oblastí závisel na poskytování zemědělských produktů z venkova pro městské oblasti. Přesah mezi městskými a venkovskými oblastmi byl zapříčiněn následnou industrializací, formováním nových trhů, postupným zdokonalováním technologií a potřebnosti služeb. Tyto faktory následně působily na dílčí faktory a vytvořily rozdíly v sídelní struktuře.

Urbanizace je komplexní proces vedoucí ke změně sídelně demografické struktury území, spojený s růstem měst a zvětšováním podílu osob žijících ve městě, přičemž vznikají nové urbanistické struktury.

Suburbanizace je vyšší fáze růstu měst, zejména v průmyslově rozvinutých zemích, působí na přesun obyvatel a socioekonomických činností (výroba, služby, maloobchod) z jádrových městských aglomerací do okrajových částí aglomerací (Kouřilová et al. 2012).

Šimon (2014) zjistil svým výzkumem ve městech a na venkově v postsocialistických zemích, zaměřeným na transformaci měst, dopad mezinárodní migrace a rozšíření suburbanizace. Cílem bylo zjistit typologii migračních strategií, založených na kvantitativním výzkumu ve venkovských oblastech v České republice. Byly hledány podrobné informace o migračním toku, které byly zjištěny na základě rozsáhlého terénního výzkumu. Uvádí základní typy strategií migrace oproti urbanizaci. Hledání důvodů orientovaných na životní styl a ekonomiku, založených na motivaci domácností a jejich preferencích. Výzkum dokládá obecné i specifické rysy ruralizačního toku v České republice. Rezidenční decentralizace je hlavním směrem v rámci sídelního systému v současné České republice. Téměř všechna česká města s více než 10000 obyvateli zažila v posledních dvou desetiletích ztráty obyvatelstva, což dokládá význam decentralizovaného bydlení. Migrace do krajiny je pozorována nejen v sousedních předměstských oblastech, ale i ve vzdálených venkovských oblastech. Jednoduše lze rozdělit tok z měst a venkova do dvou migračních pohybů: suburbanizace a ruralizace. Tyto dva migrační pohyby mají jiný rozsah a rozmezí, a proto i jiný dopad na prostorovou organizaci společnosti. Dotazovaní byli požádáni o důvod přestěhování. Následně byli vyzváni k výběru nejdůležitějšího aspektu, který byl považován za primární důvod, a také o udání sekundárního důvodu.

Primární důvod byl nejčastěji uveden:

- blízkost k rodině, příbuzným, přátelům
- blízkost k přírodě
- kvalita fyzického prostředí

- změna složení domácnosti
- osobní koníčky
- lepší život na venkově
- pomalejší tempo života, klid

Sekundární důvod byl nejčastěji uveden:

- blízkost k přírodě
- pomalejší tempo života
- lepší život na venkově
- osobní koníčky
- problémy městských oblastí.

Ruralizace je opačný proces urbanizace, ke kterému dochází ve vyspělých zemích migrací lidí z měst na venkov. Obyvatelé měst hledají na venkově novou kvalitu života, ať již je tato kvalita chápána z hlediska životního prostředí, kvality bydlení, možností seberealizace, nebo spočívá v psychické oblasti, pomáhá od stresujícího tempa života ve městech. Hovoří se o renesanci venkova a venkovského způsobu života, jeho určité rehabilitaci ve společnosti. Tento proces je pozitivní, neboť směřuje do oblasti šetrného využívání stávajících zdrojů, hledání a využívání alternativních zdrojů, ochrany krajiny a životního prostředí jako celku a vytváří tak protiváhu urbanizaci. Ruralizace ale také přináší sociální změny pro obyvatele na venkově (Kment 2012).

Problematiku opouštění farem v Norsku nastínila Heggem (2014). Mnoho mladých žen neláká tradiční práce na zemědělské farmě, na rozdíl od mladých mužů, kteří se tradičních rolí nezříkají. Ženy jako potenciální nástupkyně zemědělských statků se stále více rozhodují nepokračovat ve vedení rodinné farmy, a to vede k tomu, že venkovské oblasti jsou maskulizovány. Norsko zahájilo politiku podpory multifunkčnosti zemědělství tím, že sdružuje kulturní krajinu veřejnou i v soukromém vlastnictví a zvyšuje zájem zemědělců o poskytování volnočasové aktivity. Tím vyplní výklenky v turistické oblasti ve venkovských oblastech. Zvyšující se počet zemědělských nemovitostí, které se zúčastní venkovského cestovního ruchu, vyvolává změny ve venkovském prostoru v Norsku. Je pravděpodobné, že sociální tlak na tradičními zvyklostmi bude nižší u žen než u mužských nástupců. Tato studie naznačuje motivaci pro farmářský cestovní ruch na společenském kreativním základě, na rozdíl od více tradičních druhů aktivit v zemědělství, kde je důraz na hospodářský výsledek.

3.1.5 Konkurenceschopnost venkova

Pro trvale udržitelný rozvoj je vhodné uvědomit si výhody a hodnoty lokality a tuto konkurenceschopnost vyzdvihnout a posílit. Různá hlediska identifikují základní oblasti. Z teritoriálního pojetí je důležité identifikovat oblast daných lokalit, často se prolínající přes regiony. Ekonomický pohled vyzdvihuje přidanou hodnotu produktů, která v dané oblasti vzniká. Mohou to být regionální potraviny, ale také služby spojené např. s šetrným turismem. Sociální vztahy a vazby jsou důležité pro obyvatele venkova. Enviromentální prostředí je důležitá složka celku, týká se všeho, co obyvatele obklopuje. Propojením všech těchto aspektů se zvyšuje spokojenost obyvatel a kvalita života na venkově, a tím se i podporuje zájem o tuto oblast ze strany návštěvníků.

Teritoriální konkurenceschopnost

Potenciál v rozvoji venkovských oblastí je v současném prostředí často dáván do souvislosti s jejich konkurenceschopností. Existují různá pojetí konkurenceschopnosti, a lze se setkat s mnoha odlišnými pohledy.

Původně byla konkurenceschopnost zaměřena na ekonomické subjekty, ale rozšířila se také do prostorového pojetí a dnes se běžně používá ve smyslu konkurenceschopnosti států, regionů nebo jinak teritoriálně vymezených oblastí. Konkurenceschopnost je často ztotožňována s produktivitou, ale je používána i v širším pojetí. Evropská komise pojem konkurenceschopnost definuje jako schopnost odolávat tržním tlakům a je většinou chápána i ve vztahu k vymezeným územním oblastem. Za konkurenceschopné lze považovat například zemědělské oblasti, které jsou schopny vyrábět zemědělské produkty levněji než jiné oblasti, tedy mají šanci prosadit se na trhu. Ukazují se i jiné skutečnosti, tyto oblasti jsou sice schopné produkovat s nižšími výrobními náklady, ale výrobci mají nedostačující sociální podmínky nebo není dostatečně zohledňována ochrana životního prostředí. Proto je důležité pojem konkurenceschopnost v teritoriálním pojetí vnímat v širším záběru. Určité území se stává konkurenceschopným, nejen pokud je schopno odolávat tržním tlakům, ale zároveň pokud také zabezpečuje enviromentální, sociální a kulturní udržitelnost.

Ekonomická konkurenceschopnost

Ekonomická konkurenceschopnost je schopnost příslušných aktérů místní úrovně vytvářet prostřednictvím ekonomických aktivit přidanou hodnotu. Vytváření přidané hodnoty bude ovlivněno schopností a reálnými možnostmi využívat místní zdroje a také úrovní vazeb

mezi jednotlivými sektory. Ekonomická konkurenceschopnost vede k vyšší rozlišitelnosti místních služeb a je spjata se sociální i enviromentální konkurenceschopností, neboť tyto nelze v případě ekonomického úpadku úspěšně rozvíjet. Obhájení této konkurenceschopnosti v určité územní oblasti bude záviset na těchto faktorech:

- podpora a rozvoj lokální zkušenosti, know-how a společné zvládnání nových technologií
- v dané oblasti optimálně využívat dostupné soukromé i veřejné finanční zdroje
- vytvořit lokální ekonomické prostředí s fungující vnitřní organizací, ale i vzájemné vazby mezi jednotlivými subjekty
- uplatnit se na lukrativních trzích, které budou zvyšovat požadovanou přidanou hodnotu při zachování nízkých nákladů.

Potenciál generovat vyšší přidané hodnoty má mnoho malých a středních podniků. Spotřebitelé vnímají jejich produkty jako kvalitativně vyšší, stejně tak jako samotné renomé malých a středních producentů může přispívat k vyššímu zájmu ze strany spotřebitelů, například vztah k životnímu prostředí. Konkurenční výhodou je širší a diferencovanější nabídka, při zachování nízkých nákladů a snazší uspokojování individuálních potřeb zákazníků.

Sociální konkurenceschopnost

Sociální konkurenceschopnost je základním prvkem teritoriálního přístupu. Jde o schopnost příslušných aktérů na rozličných pozicích ekonomického a společenského života zapojovat se společně do určitých regionálních projektů. Posílení sociální konkurenceschopnosti je podmíněno schopností sdílení kompetencí ve vzájemné spolupráci. Důvěra při spolupráci zvyšuje vzájemnou vůli determinovat a propojovat individuální a kolektivní zájmy. Vliv na sociální konkurenceschopnost mají sociální změny, jednou z nich je úbytek obyvatelstva (REF). Nejčastějšími podněty jsou:

- vývoj v zemědělství, spolupráce s prvovýrobci za účelem dosažení společných cílů
- decentralizace výkonné moci a posilování pozic místních samospráv
- nástup mladé generace, významný původce diverzifikačních aktivit při ožívání venkovských komunit
- posílení stávajících a zavádění nových místních rozhodovacích úrovní, vztahujících se spíše k charakteru území. Tento přístup zbavuje venkovské oblasti charakteru provinčnosti a posiluje pozice místních autorit při rozvoji dané oblasti (Tomšík 2009).

Enviromentální konkurenceschopnost

Mezi základní prvky přírodních zdrojů patří půda. Skládá se z anorganické a organické hmoty, vody, plynů a živých organismů. Mezi těmito složkami existují trvalé vztahy, které jsou ovlivňovány fyzikálními, chemickými a biologickým procesy. Díky těmto procesům tvoří půda složitý otevřený systém. Je nutno ji chápat komplexně jako složku životního prostředí, tvořící spolu s atmosférou, hydrosférou a biocenózou funkční ekologický systém. Moderní agronomie, šlechtění zvířat a rostlin, hnojiva, antibiotika, stimulatory růstu a technický pokrok sice zvýšily výnosy plodin a užitkovost zvířat, ale objevily se důkazy o negativním vlivu na, volně žijící živočichy a rostliny i na zdraví konzumentů – člověka (Šarapatka et al. 2010).

Enviromentální konkurenceschopnost představuje schopnost příslušných aktérů chránit a rozvíjet životní prostředí vymezené oblasti. V širším pojetí lze životní prostředí chápat jako vše, čím je člověk obklopen, zahrnuje tedy i architektonické kulturní dědictví. Pro rozvoj venkova je tento širší úhel životního prostředí mnohem vhodnější. Z ekonomického pohledu enviromentální konkurenceschopnost znamená schopnost „valorizovat“ životní prostředí. Zvýšení hodnoty území se dotýká nejen ekonomické, sociální a kulturní oblasti, ale vztahuje se i na estetického cítění. Je důležité předcházet konfliktům, které mohou vznikat mezi využíváním zdrojů s ekonomickými cíli a ochranou sociálních, kulturních a estetických hodnot. Enviromentální konkurenceschopnost zasahuje do celého venkovského prostoru a je nezbytnou podmínkou pro trvale udržitelný rozvoj (Tomšík 2009).

V přidělování prostředků členskými státy v období 2014-2020 převažují prostředky na environmentální opatření a na investice pro konkurenceschopnost. Mezi oblastmi zaměření je silně zvýhodněná konkurenceschopnost zemědělských podniků, stejně jako opatření pro ochranu životního prostředí a správy půdy. Zdroje EU, které byly původně přiděleny členskými státy na rozvoj venkova, byly nižší než v letech 2007-2013, ale z důvodu dodatečných vnitrostátních finančních prostředků míra spolufinancování a možnost změny fondů mezi pilíři CAP (Common Agriculture Policy), konečným výsledkem je malý nárůst nominálních hodnot ve srovnání s celkovým rozdělením v předchozím období programovací období. Existují však významní vítězové a poražení mezi jednotlivci členskými státy, pokud jde o to, jak se jejich rozpočty v rámci programů rozvoje venkova liší ve starém a novém období (Dwyer et al. 2016).

3.1.6 Venkov a vliv zemědělství na krajinu

Krajina je rozprostřena všude kolem nás a je hluboce napojena na způsob bytí člověka v prostoru. Hlavním tématem není krajina samotná, ale vztah mezi krajinou a člověkem. Člověk prostor mění tím mu dává významy. Prostor na člověka bezesporu působí, a zpětně jej ovlivňuje. Krajina se rodí ze vzájemného působení člověka a prostoru. Člověk v krajině vnímá dvojí pohyb – své působení a působení krajiny na něj (Blažková & Červinková 2015).

Nejdůležitějším hospodářským odvětvím ve venkovských oblastech vždy bylo zemědělství. Svoji produkcí ovlivňuje a formuluje krajinu již od samotného počátku vzniku. Šetrný turismus, který je často provozován na farmách je tím úzce propojený se zemědělstvím. Návštěvník je přítomen dennímu životu na farmě. Transformace zemědělství vede k vývoji alternativního zemědělství neboli k ekologickému zemědělství. Ohleduplnost k přírodě a životnímu prostředí je jeho smyslem, souvisí to s udržitelným rozvojem. Tedy zachování současného stavu pro budoucí generace.

V současné době převažuje zemědělská produkce nad ostatními činnostmi na venkově. Nicméně v souvislosti s dnešním trendem ochrany přírody jsou podporovány i takové druhy lidské činnosti, které pomáhají udržování krajiny, biodiverzity, zvyšování životní úrovně ve venkovských oblastech a ochraně životního prostředí. Funkce zemědělství lze rozdělit do dvou hlavních skupin produkční a mimoprodukční.

Produkční funkce

Hlavní činností zemědělství je produkce potravin a vláken. Představuje zdroj obnovitelných a neobnovitelných zdrojů energie a surovin.

Mimoprodukční funkce

Plní funkci enviromentální, estetickou, kulturní, sociální a historickou. Všechny tyto oblasti ovlivňují život na venkově. Podpora této funkce je důležitá pro rozvoj venkovských regionů. Mimoprodukční činnost zahrnuje především ochranu životního prostředí ve venkovských oblastech. Je důležitá pro ochranu krajiny, zachování kulturních hodnot a přírodních hodnot (Kment 2012).

3.2 Ekosystémové prostředí venkova

Zemědělství se stalo dominantní ekologickou silou na více než třetině zemského povrchu. Právě prostřednictvím zemědělství se člověk stal významným geochemickým agens. Začal s pohybem minerálních prvků, proměnu substancí z jedné chemické formy do jiné. Tím podpořil tok chemických látek prostředím, které ovlivnilo atmosféru a hydrosféru. Geometricky nárůst populace úměrně snižuje schopnost dalšího růstu produkce potravin, tento fakt determinuje budoucnost. Agrární systémy prostupují mezi přirozenými ekosystémy, které jsou s nimi těsně spojeny. Tímto také zasahují do celkového kulturního uspořádání, zásobování surovinami a potravinami do urbánních a průmyslových center. Praxe ukázala, že intenzivní hospodaření s půdou přináší některé ekologické problémy. Hlavně přerušení detritového potravního řetězce, odčerpání organické hmoty z půdy. Změny půdní struktury a úživnosti následkem působení slunce a srážek na nechráněný půdní povrch. Monokulturní pěstování plodin na velkých plochách jsou příčinou poklesu odolnosti vůči hmyzu a nemocem. Neúměrné používání ochranných prostředků silně ovlivňuje sousední ekosystémy. Dochází k nestabilitě krajiny, kde nemohou plně fungovat přírodní regulační mechanismy. Přes tyto dopady moderního obhospodařování je stále důležité zajistit dostatek potravy pro lidstvo a redukovat podvýživu (Kovář 2014.)

Krajiny jsou v procesu pomalých mírných úprav kvůli současným politikám vůči retrospektivně existujícím principům zemědělské praxe v Evropské unii, což předchází nestabilitě na venkově. Ve většině evropských zemí je zemědělství stále spojeno s půdními podmínkami, topografií a klimatem.

Politiky v návaznosti na zemědělství začaly být od 90. let 20. století stále častěji vyhodnocovány po stránce výsledků pro rurální komunity i po stránce dopadů do životního prostředí. Občané EU měli starosti, jak politiky EU ovlivňují zemědělství i životní prostředí. Proto častěji navrhovali scénáře, jak by se měly zformovat politiky EU v návaznosti na zemědělství. Např. Holandsko je setrvale aktivní po stránce scénářů, jak zředit politiky EU. Např. analýza trendů v zemědělství a případných vládních politik je základem prezentace čtyř scénářů popisujících alternativní vývoj evropské krajiny. Tyto scénáře naopak zdůrazňují čtyři různé politiky na společném trhu. Dopad na krajinu je v každém případě ilustrován na čtyřech oblastech Evropy. První scénář je založen na důrazu liberální ceny a tržní politiky, který vedl k obrovské změně mobility, koncentrace výroby s výrazným negativním dopadem na kvalitu životního prostředí a pohostinnost krajiny. Druhý scénář zdůrazňuje podporu existujících kvalit v regionech se silnou identitou, jak z hlediska speciálních produktů, tak z hlediska

environmentálních charakteristik. Třetí scénář zdůrazňuje potřebu ochrany a zachování přírodních a kulturních hodnot v krajině. To znamená omezení výroby a rozsáhlé dotace zemědělců. Čtvrtý scénář je založen na tom, že prioritou je zlepšení kvality životního prostředí prostřednictvím aktivní intervence. Nejdůležitější je udržitelnost přírodních zdrojů (Meeus 1990).

3.2.1 Ekosystém

Ekosystémem je obecně označován systém skupiny prvků, které spolu reagují určitými procesy, a jsou propojeny ve vzájemných vztazích. Charakteristika komplexních živých systémů, které se vyznačují několika základními vlastnostmi, z nichž nejvýznamnější jsou:

- Silné interakce mezi složkami daného systému.
- Nesnadné rozlišení mezi příčinou a následkem některých změn v systému.
- Nelze sčítat projevy dílčích systémů pro popis chování celého komplexního systému.
- Nutnost trvalého toku energie systémem, který zajišťuje životnost systémů, udržuje funkční i strukturní řád, zajišťuje předcházení prahových hodnot

(Nátr 2011).

Kender (2000) uvádí, že krajinná sféra není neměnný stabilní systém. Na jeho utváření se podílí řada faktorů, ať vnitřních nebo vnějších, které udržují hodnoty okolo optimálních hranic nebo napomáhají k jakémukoliv vývoji trvalého charakteru. Jestliže do ekosystému vstoupí jiná energie např. sluneční nebo látková, tak se jeho vnitřní stav rovnováhy vychýlí a ekosystém začne pomocí autoregulačních systémů tyto výchyly odstraňovat. Následně je ustanoven nový rovnovážný stav.

Biodiverzita

Rozmanitost druhů je podstatnou složkou systémů. Funkční biodiverzita vytváří základní koncept v ekologii a zahrnuje soubor interakcí mezi druhy a ostatními složkami. Význam pro zemědělské ekosystémy je v bohatosti druhů, tak i bohatost genetickou, reprezentovanou populacemi daných druhů. Ovlivňuje ochranu rostlin proti chorobám nebo úrodnost půdy a také působí na okolní biodiverzitu neobdělávaných ploch. Zahrnuje druhovou pestrost plodin i živočichů (Nátr 2011).

Šarapatka et al. (2010) popisuje agroekosystém jako systém, kde je stálý přetlak jedné populace, do které selektivně vnikají nechtěné druhy. Producenti (plevele) nebo konzumenti

(převážně škůdci a jejich antagonisté). Agroekosystém je závislý na dodatkové energii, od jeho založení, během růstové periody až po export biomasy. Převažuje silně produkce nad dekompozicí, zdroje živin k vysoké produkci musí obnovit člověk. Jde o systémy nestabilní.

Ekosystémem je v současné době označován také zemědělský systém. Vytvořeny jsou nové symbiotické vztahy mezi lidmi a domestikovanými rostlinami a zvířaty. Tyto utvořené systémy soužití zahrnují značnou biologickou diverzitu, ve kterých můžeme vystopovat řady druhů přímo či nepřímo vázaných na lidské aktivity, třeba různé druhy mravenců vyhledávajících populace mšic na užitkových rostlinách, nebo jiné druhy pěstující sortiment hub ve svých hnízdech, jež jim umožňuje vytvořit specifické lidské prostředí. Další typ symbiontů jsou hmyzí opylovači kulturních rostlin, např. včely. Množství hmyzu v agrokulturách láká predátory, ptactvo, čtyřnohé hmyzožravce, které vyhledávají malé šelmy. Mozaikovitá kulturní krajina je biotopem, zvýhodňujícím mnohé druhy lovné zvěře. Tato poměrně vysoká diverzita byla dosažena v poměrně krátkém období historie, zhruba za posledních 12 000 let (Kovář 2014).

Půdu s jejími neživými i živými složkami lze považovat za ekosystém, který poskytuje cenné služby. Jsou to především služby:

- Zásobovací. Vztahují se k produkci potravin, dřeva, paliva a mnoha surovin.
- Podpůrné. Zabezpečují vodu a živiny, podílí se na jejich koloběhu.
- Regulační. Působí jako složka regulace klimatu a bilance vody, včetně jejího čištění.
- Kulturní. Umožňují rekreační, výchovné i estetické aktivity

(Nátr 2011).

3.2.2 Vliv ochrany ekosystémů

Biotechnologie v současné době ovlivňuje lidské bytosti, stejně jako přírodní prostředí, ve kterém žijeme. Otázky vztahující se k poškození životního prostředí jsou dnes široce diskutovány a jsou zájmem pozornosti vlád na celém světě. Většina ekologických témat má evidentně globální povahu, musí mít formy intervence ve prospěch minimalizace ekologických rizik planetární rámec. Hypotéza Gaia (vytvořil James Lovelock) nabízí způsob, jak formulovat cíle planetární péče. Protože změny prostředí mají globální charakter a zpětně změněné parametry prostředí ovlivňují život jednotlivých druhů a ekosystémů (Giddens 2010).

Ochrana ekosystémů, jako součást krajiny, působí na zemědělství, které je ze všech produkčních aktivit lidstva nejtěsněji spjato s přírodou. Posílení odpovědnosti za další rozvoj venkovské krajiny je zcela v souladu s úsilím o udržení, či dokonce obnovení služeb ekosystémů. K realizaci uvedených cílů a ochran biodiverzity ekosystémů je nutná spolupráce vědecké i řídicí oblasti samotného zemědělství, ale také zapojení ekonomů pro kalkulaci budoucnosti a politiků jako zástupců veřejné sféry společnosti.

Dosavadní důraz kladený na produkční funkce zemědělství je doplňován důrazem na netržní produkty spojené s venkovskou krajinou a jejími přírodními i zemědělskými ekosystémy. Konkrétním projevem je v současnosti ekoturistika, kdy návštěvníci venkova chtějí trávit svůj volný čas v příjemné krajině.

Obdobně lze zmínit dotační programy kompenzující zemědělcům určité produkční ztráty vyvolané opatřeními pro udržení biodiverzity dané oblasti. Úpravu krajiny kombinující vysoce produktivní pěstování rostlin s vysokou biodiverzitou je možné realizovat jinými způsoby než pouhým návratem k tradičním formám zemědělství.

Domestikace postihla nejen druhy rostlin a živočichů, domestikovaná byla celá krajina. Domestikovaná krajina je krajina, která je využívána a přetvářena člověkem (Nátr 2011).

Udržení zemědělské produkce je zásadní, ale lze hledat kompromisy se zájmy zemědělců. K ochraně živočišných a rostlinných druhů lze přispět na třech úrovních. Především přístupem k hospodaření na jednotlivých pozemcích, dále péčí o strukturu a stav krajiny a konečně péčí a respektováním chráněných oblastí přírody.

Vhodná struktura krajiny, vyjádřená poměrem produkčních a mimoprodukčních ploch dle jejich velikosti a rozmístění, může zásadním způsobem přispět k ochraně přírody. Zachování i vytváření nejrůznějších prvků, které zvyšují různorodost krajiny, podporuje ochranu volně žijících druhů, ale má také významnou estetickou funkci. Snižuje erozi půdy a pozitivně ovlivňuje vodní režim krajiny a klima. Především jde o skupiny stromů a keřů, udržované, nebo vhodně vytvořené břehové porosty, ozelenění komunikace, meze, násypy (Šarapatka et al. 2011).

Udržení ekosystémů vylepšuje současná proměna zemědělství, kdy se upouští od intenzifikace, ale zohledňuje se nakládání s půdou. Součástí je péče o znevýhodněné oblasti, třeba zatravňováním neúrodné půdy, která slouží pro produkci pícninářství, nebo pro produkci biomasy. Stejně přitažlivé pro turisty jsou oblasti se zachovalou přírodou a neobvyklými krajinnými scenériemi či mimořádnými útvary. Důležité je zachování a podpora ekosystémů (Nátr 2011).

Mnoho ohrožených druhů se spoléhá na ochranu plynoucí z ekoturistiky, ale současně mohou nastat ekologické dopady. Pro rozsah mořských druhů ptáků a savců po celém světě, je využívána analýza životaschopnosti populace výpočtem dopadu ekoturistiky na možné vyhynutí současně s dalšími antropogenními hrozbami, jako je pytláctví, primární průmysl a ztráta stanovišť. Výpočty lze uplatnit pro jednu nebo více subpopulací, zahrnují především vyšší savce a dravce. Pro některé tyto druhy může cestovní ruch prodloužit přežití, tj. výhody převažují nad dopady. Přesné výsledky přímo závisí na parametrech populace a výchozích velikostech a rozsahu mechanismů ekoturistiky. Turismus v současné době nepřekonává jiné významné ohrožení při ochraně spojená s těžbou přírodních zdrojů. Podobné výpočty pro jiné ohrožené druhy jsou v současné době omezeny nedostatkem základních údajů týkajících se populace v daných lokalitách (Buckley et al. 2016).

3.2.3 Travinné systémy

Travinné systémy jsou metody v zemědělství, které umožňují hospodařit na horských oblastech, které nemají tak vysokou produkci a podporují zachování ekosystémů, jak uvádí Kovář (2014).

S rozvojem moderního intenzivního zemědělství nastoupily procesy domestikace rostlin tvořící travinné porosty, zajištění semen vhodných pro šlechtění, techniky jejich sběru, metody křížení, komercializace v množení a rozšiřování. Stabilizovaly se metody agronomických postupů podporující dlouhodobé udržení travinných systémů, obranu proti jejich degradaci a ztrátě základních funkcí.

Trendem v intenzivním využívání travinných systémů je jejich začleňování do systémů kultivace plodin. Jsou začleněny do osevních postupů plodin na orné půdě, přičemž:

- Zlepšují úživnost půdy, přispívají k obohacení dusíkem při pěstování leguminóz, tím roste kvalita sklizené biomasy a zvyšuje se obsah bílkovin.
- Zlepšují stabilitu a strukturu půdy. Podporují nárůst vodostabilních agregátů a celkovou stabilitou struktury svrchních vrstev půd. Následně odumřelá nepotřebná biomasa po pastvě mulčuje povrch a termicky a živinově vyrovnává extrém.
- Přerušují cykly vývinu škůdců a chorob, například seč nebo pastva zruší dozrání semen parazitických plevelů.

- Zlepšují management plevelů ve smyslu odstranění těch, které jsou typické pro plodiny naseté v dalším sledu, při opakování kultivace plodin by měly větší šanci k rozvoji a k tvorbě půdní semenné banky.
- Roste efektivita při kombinovaném využívání travinných porostů a plantáží dřevin v teplých oblastech; přiměřené hustoty dřevinného patra umožňují průnik dostatku světla k bylinám, ale přistiňují a umožňují travinám ochranu před extrémním osluněním, tím podporují regeneraci.
- Podporují vstup chovu zvířat do systémů rostlinné výroby. Kombinují se tak dva typy produkce: živočišné a rostlinné (Kovář 2014).

Evropa má bohatou biologickou rozmanitost. Vedle tohoto mimořádně zachovalého původu, je také skutečností, že biodiverzita pastvin, luk, silvopastorálních a travních systémů Evropy je součástí dědičných rysů venkovského krajiny, zajímavého kulturního dědictví, v němž jsou zachovány stopy evropské agrární historie. V těchto oblastech bylo zachováno mnoho tradičních metod, používaných během socialistického režimu, které téměř zmizeli ve všech jiných částech Evropy. Tyto metody a využití půdy s výsledným ekosystémem a jeho biologickou rozmanitostí jsou charakteristické i pro podhorská, horská a obecněji nemetropolitní území v mnoha západoevropských zemích. Hodnoty těchto prvků se udržely a staly se vzácnými při transformaci zemědělství (Hasund & Helldin 2006).

Změny v ekosystému po přerušení hospodaření

Současný problém ústupu od zemědělského hospodaření patří ke vztahu člověka ke krajině. Stává se to z důvodu ekonomické nevýhody, nebo stárnutí obyvatel, když není žádný nástupce, který by převzal hospodářství. To je velké téma rurální sociologie (REF). Důvodem je odchod mladých lidí do měst, snížení počtu pracovních míst, snížená životní úroveň, nízké platy. Negativním vlivům může pomoci rozvoj venkovského cestovního ruchu, který je šetrný k životnímu prostředí a tím zvyšuje zaměstnanost.

Ústup od hospodaření na dříve využívané úrodné půdě patří ke světovým ekosystémům po dlouhou historii. V měřítku velkých regionů opouštění zemědělské půdy probíhá prakticky do současnosti. Tyto procesy zažívá Jižní Amerika, Evropa nebo Čína. Území, které je ponecháno bez další péče člověka je možné rozdělit na dvě možnosti:

- První je vnímáno jako příležitost pro obnovitelný vývoj ekosystému. Podobný, jaký probíhal před využíváním půdy v dané lokalitě, nebo přinejmenším k obnovení aktivit.

- Druhé působí jako hrozba vyplývající z možné ztráty specifického ekosystému a druhového celku, obojí bylo závislé na určitém typu obhospodařování (Kovář 2014).

Ústup od hospodaření na zemědělské půdě je dlouhodobým, částečně zidealizovaným názorem k obhájení EU politik v návaznosti na zemědělství. Nepochybné jsou důsledky pro rurální ekonomiku (viz výše). Ale jsou i důsledky pro ekologii.

Jestliže orná půda zůstává tzv. ladem, nastupují první sukcesní stadia, která v závislosti na lokálních podmínkách připravují oblast na návrat klimaxového stádia. Jako konečného bodu všech sukcesních sérií. Ekosystém ve vyzrálém stavu se vyznačuje dynamickou rovnováhou biomas, struktury a druhové složky (Kender 2000).

V málo produkčních oblastech je zakládání pastvin vhodné z několika důvodů. Patří k nim zvýšení retence vody, ochrana půdy před erozí a zlepšení ekosystémů v krajině. Tyto trvalé travní porosty mohou být využívány k živočišné výrobě v intenzivním zemědělství, ale také v ekologickém zemědělství. Mimoprodukční funkcí těchto ploch má socio-ekonomický význam při využití pro rekreační funkce.

3.3 Turismus

Cestovní ruch je zahrnut v podporách programu rozvoje venkova. Venkov je spojený s realizací šetrného cestovního ruchu. Ve velkém počtu je napojen na zemědělce, kteří mají možnost diverzifikovat svojí produkční činnost. Tato možnost může napomáhat ke zvýšení ekonomického zisku. Také zvyšuje zaměstnanost a tím zlepšuje sociální situaci obyvatel venkova.

Turistika nepatří mezi významná produkční odvětví, ale je označena za největší světový průmysl. Významným motivem pro zájmové cestování jsou historické památky či zajímavosti architektury. Ale stejně poutavé jsou oblasti se zachovalou přírodou, neobvyklými krajinnými scenériemi či mimořádnými přírodními útvary. A je nepochybné, že v tomto druhém případě hrají rozhodující úlohu ekosystémy. Nejde jen o současný stav přírodních systémů v dané lokalitě, ale také o nejrůznější následné účinky spojené například se změnou klimatu (Nátr 2011).

3.3.1 Nositelé politiky turismu v ČR

Nositelů politiky turismu je široké spektrum. Je obtížné propojit jejich aktivity k účinné realizaci dílčích aktivit, které pak naplňují stanovené cíle. Pro efektivní výsledek je důležité partnerství. Pro funkční partnerství je nezbytné již v počátcích definovat očekávání jednotlivých subjektů a jejich podíl na společné práci. Podmínkou fungujícího partnerství je smluvní závazek a neustálá iniciace aktivit zvoleným koordinátorem. Hlavní nositelé politiky turismu dělených dle organizačních forem:

- veřejnoprávní: stát, parlament, vláda, ministerstva, obce, kraje, svazky obcí a jimi zřizované organizace, např. agentura CzechTourism, regionální organizace, regionální agentury a jiné organizace
- privátní: jednotlivé podniky turismu, asociace, profesní sdružení, spolky, svazy, informační centra, destinační managementy
- smíšené formy: regionální a lokální sdružení, místní akční skupiny, hospodářské komory, destinační managementy
(Tittelbachová 2011).

Cílem politiky turismu je rozvoj dostupného potenciálu s ekonomickým růstem, a tím docílení zvýšení konkurenceschopnosti celého odvětví cestovního ruchu na národní i regionální úrovni, při respektování zájmů ochrany přírody a krajiny a životního prostředí.

Koncepce cestovního ruchu ČR pro období 2007-2013 je základní strategická vize. Na základě této úmluvy jsou upřesněny společné strategické vize, globálního cíle a společných priority. Dle strategických a specifických cílů byla navržena opatření pro podporu turismu:

- Podpora přípravy konkurenceschopných národních a regionálních produktů turismu a realizace opatření je zaměřena na podporu tvorby nosných národních a regionálních produktů turismu.
- Podpora budování a zkvalitňování infrastruktury a služeb turismu. Opatření jsou zaměřena na rekonstrukci a výstavbu kvalitní infrastruktury turismu, rekonstrukci kulturně-historických památek a zachování přírodních lokalit s důrazem na jejich sekundární využití v oblasti turismu, posílení služeb turismu a podporu šetrných forem turismu.
- Marketingová podpora turismu a rozvoj lidských zdrojů na mezinárodní, národní

a regionální úrovni, podpora prodeje produktů turismu na světovém trhu turismu. Zkvalitnění statistiky na národní i regionální úrovni. Vybudování národního informačního a rezervačního systému turismu, zvyšování přípravy lidských zdrojů, podpora výzkumu, vývoje a inovací v turismu.

- Podpora budování a vytváření organizační struktury turismu. Podpora je směřována do zakládání a činnosti organizací turismu na regionální úrovni a lokální úrovni, činnosti turistických informačních center a na spolupráci mezi veřejným a podnikatelským sektorem, neziskovými organizacemi a profesními a zájmovými sdruženími v turismu (Tittelbachová 2011).

Různé typy sociálně-ekonomických výhod vzájemně souvisejí a nelze je vidět odděleně. Například vývoj produktů s přidanou hodnotou v souladu s příležitostmi pro cestovní ruch a volný čas často slouží ke zvýšení kvality zkušeností návštěvníků, což vede k stále většímu návratnosti místních podniků. Tyto přínosy druhého řádu zdůrazňují význam zachování a zlepšování životního prostředí nejen pro jeho vnitřní hodnotu, ale i pro potenciál, který hraje při stimulaci hospodářské činnosti, čímž se zvyšuje kvalita života a životaschopnost v některých venkovských oblastech a v širším měřítku (Cooper et al. 2009).

3.3.2 Udržitelný cestovní ruch

Udržitelný cestovní ruch je založený na řízení všech zdrojů a aktivit cestovního ruchu, které vedou k uspokojení současných i budoucích ekonomických, sociálních a zážitkových potřeb návštěvníků a rezidentů. Současně je zachována kulturní integrita, biodiverzita, procesy a vazby v ekosystémech. Na tom spočívá rozvoj systému životních hodnot návštěvníků i obyvatel regionu (Houška 2014).

Principem udržitelného cestovního ruchu a přidružené infrastruktury jak nyní, tak i v budoucnu, je působení v rámci přirozených kapacit pro obnovu a budoucí produktivitu přírodních zdrojů. Uznává přínosy zkušeností v oblasti cestovního ruchu pro návštěvníky poznávající komunity, jejich zvyky a životní styl. Připouští, že lidé musí mít spravedlivý podíl na ekonomických výhodách cestovního ruchu a řídí se přáním místních lidí a komunit v hostitelských oblastech. To zahrnuje:

- používání zdrojů udržitelným způsobem
- snížení nadměrné spotřeby a odpadů
- zachování biodiverzity

- integrace cestovního ruchu do plánování
 - podpora místní ekonomiky
 - zapojení místních komunit
 - konzultace zúčastněných stran a veřejnosti
 - školení pracovníků a zodpovědný marketing
 - lepší poskytování informací
- (Stanners & Bourdeau 1991).

Udržitelný cestovní ruch (UCR) je cestovní ruch s aktivní náplní, který zároveň chrání přírodní a kulturní bohatství krajiny, tím je prospěšný pro rozvoj dané oblasti. Z hlediska rozvoje venkova a zvyšování kvality života na venkově je důležité, aby byly do cestovního ruchu zapojeny především podniky soukromé sféry. UCR v sobě zahrnuje enviromentální, ekonomické a sociokulturní aspekty. Dosažení vyváženosti těchto tří bodů je významné pro udržitelnost cestovního ruchu (Kment 2012).

Cooperová et al. (2009) uvádí ve své studii, že zemědělci v Rumunsku byli poprvé pobízeni k diverzifikaci své činnosti působením ve venkovském cestovním ruchu na počátku devadesátých let. Ministerstvo cestovního ruchu navrhlo řadu kritérií pro identifikaci turistických vesnic, kam měla být podpora zaměřena. Tato kritéria zahrnovala malebnou a neznečištěnou krajinu s tradiční kulturou, včetně krojů, původních řemesel, lidové hudby a originálního architektonického stylu. Oblasti s tradičními venkovskými oblastmi se stále nedotčenou krajinou spolu s kulturními a historickými cíli se staly základem turistických tras. Současná úroveň rozvoje venkovského cestovního ruchu je stále relativně omezená, ale roste. Jeden z běžně uváděných (byť poněkud omezených) ukazatelů je počet venkovských penzionů. V roce 1996 v Rumunsku bylo pouze 61 venkovských penzionů s ubytovací kapacitou 332 lůžek. Do roku 2005 se toto číslo zvýšilo na 956 penzionů s ubytovací kapacitou 11 151 lůžek. Ubytovací kapacita se dále zvyšuje s investiční podporou pro turistické ubytování v rámci programu SAPARD 2000-2006, které vedlo k výstavbě dalších 727 venkovských penzionů a vytvoření přibližně 13 000 lůžek. Hospodářské přínosy spojené s rozvojem různých forem cestovního ruchu jsou důležitým sekundárním účinkem veřejných statků poskytovaných malými a středními podniky v jižní Transylvánii. V současné době je však k dispozici málo informací k doložení nebo kvantifikaci těchto výhod.

Agenda pro udržitelný a konkurenceschopný evropský turismus představuje důležitou složku ve zvyšování zaměstnanosti EU a zařazení turismu jako významného hospodářského odvětví, které má potenciál přispívat k tvorbě HDP. Agenda pro udržitelný

a konkurenceschopný turismus je vyústěním úsilí o deklaraci přístupu EU k udržitelnému rozvoji turismu a koordinaci činností zemí EU. Reflektuje potřeby a reálné možnosti udržitelného přístupu k turismu v destinacích. Agenda vychází z cílů obnovené Lisabonské strategie pro růst a zaměstnanost, obnovené strategie udržitelného rozvoje a obnovené politiky EU v oblasti turismu. Plánem je zajistit ekonomickou prosperitu, sociální spravedlnost, pospolitost a ochranu přírody a kultury udržitelným rozvojem turismu při plném respektování specifik jednotlivých destinací. Agenda má napomoci postupu zapojení všech subjektů do udržitelného rozvoje turismu, zajistit jejich horizontální a vertikální součinnost při respektování principů decentralizace, dekoncentrace a subsidiarity.

Nejdůležitější zásadou pro plánování udržitelného rozvoje turismu je přístup zdola nahoru, kdy zásadní impulsy musí vycházet z podmínek a potřeb realizace turismu na úrovni destinací v souvislosti s činností vnitrostátních a evropských politik.

Financovat projekty v rámci realizace agendy je možné i z řady evropských fondů a Komise usnadní přístup k informacím, které projekty byly realizovány a jak mohou v současném plánovacím období subjekty z oblasti turismu využít stávající finanční nástroje (Tittelbachová 2011).

Ve všech zemích EU je cestovní ruch (CR) důležitým oborem. EU je turisty nejčastěji navštěvovanou oblastí na světě. Rozvoj cestovního ruchu současně přispívá k udržení kulturního a přírodního dědictví jednotlivých států, a proto EU poskytuje velké finanční prostředky. Pro období 2007-2013 bylo na cestovní ruch připravena podpora ve výši 6 miliard eur, z toho bylo pro zkvalitnění služeb v oblasti cestovního ruchu určeno 3,8 miliardy eur, pro ochranu a rozvoj přírodního dědictví je určeno 1,4 miliardy eur a pro marketing cestovního ruchu 1,1 miliardy eur. Touto podporou Ministerstvo zemědělství poskytlo pracovní příležitosti a také možnosti zvýšení příjmu obyvatel v daném regionu. Cestovní ruch se na tvorbě HDP Evropské unie podílí více než 5 % a poskytuje pracovní příležitosti zhruba pro 5,2 % všech pracovních sil v EU. Rozvojem cestovního ruchu v jednotlivých regionech dojde k vytváření nových pracovních míst a tím i ke zvýšení kvality života v dané oblasti (Kment 2012).

Cestovní ruch představuje v současné době odvětví s nejvyšším ekonomickým růstem. Do nedávné doby se jeho aktivity v celosvětovém měřítku soustřeďovaly převážně do specializovaných přímořských, jezerních a horských oblastí a do hlavních kulturních center včetně lázeňských míst (Stříbrná 2005).

V některých evropských regionech je atraktivní zemědělská krajina, přítomnost biodiverzity zemědělské půdy a historické prvky tržní příležitost pro širokou škálu hospodářských činností, včetně produktů a regionálních potravin pro venkovskou turistiku a rekreace, jakož i atraktivní lokalitu pro založení podniků. Realizace těchto ekonomických příležitostí závisí na různých faktorech. Na blízkosti městských aglomerací, výstavbě infrastruktury, jako jsou silnice, místa k pobytu a návštěvnické zařízení, a také geografické faktory a klima (Cooper et al. 2009).

Agenda 21 je programový dokument OSN a jeden ze základních textů udržitelného rozvoje. Tento dokument je základ politiky pro udržitelný turismus. V udržitelném turismu z hlediska sociálního, hospodářského a environmentálního je kladen důraz na udržitelné a sociálně odpovědnější postupy rozvoje turismu s hodnocením jejich účinnosti. Cestovní ruch musí být zdrojem dlouhodobých příjmů pro místní ekonomiku, zejména pro znevýhodněné oblasti. Musí přispívat ke stabilizaci pracovních míst, podporovat činnosti mimo sektor turismu a zhodnocovat a chránit kulturně-historické dědictví (Tittelbachová 2011).

Palatková (2014) uvádí, že cílem prosazování principů udržitelnosti je zlepšení kvality života místního obyvatelstva, ochrana kvality životního prostředí, zajištění kulturní integrity a sociální soudržnost komunit a v neposlední řadě i zajištění hodnotného zážitku pro návštěvníka.

3.3.3 Venkovský cestovní ruch

Venkovská turistika je cestovní ruch, který se svým působením vztahuje k venkovu. Chceme-li správně popsat podstatu produktu musíme vnímat celý komplex faktorů, vazeb a vývojových tendencí, jež ve svých důsledcích ovlivňují výslednou podobu venkovské turistiky. Především jsou to tyto možnosti:

- Cestovní ruch, který směřuje do měst nebo rekreačních středisek, se neomezuje jen na městské oblasti, ale rozlévá se i do venkovských oblastí.
- Ne všechna turistika, která se odehrává ve venkovských oblastech, je vyloženě venkovskou. Může být i městskou, pouze je do venkovské oblasti umístěna.
- Cestovní ruch je historicky městský pojem. Většina turistů pochází z městských oblastí. Cestovní ruch může po urbanistické stránce ovlivnit venkovské oblasti podporou kulturní a ekonomické změny a novou výstavbou.

- V různých oblastech se vyvíjejí různé formy venkovské turistiky. Na rakouském a německém venkově hraje významnou roli dovolená na farmě.

Samotné venkovské oblasti procházejí komplexními změnami. Situace na světových trzích, rozvoj komunikací a telekomunikací změnily tržní podmínky a orientaci na tradiční produkty. Rostoucí vliv ochránců životního prostředí vede ke kontrole v oblasti využívání půdy a přírodních zdrojů. Některé oblasti se stále vylidňují, zatímco druhé zaznamenávají příliv obyvatel, kteří sem přicházejí trávit čas v důchodu nebo rozvíjet nové, netradiční formy podnikání. Kdysi jasný rozdíl mezi městem a vesnicí se smazává budováním předměstských oblastí, meziměstským dojížděním na dlouhé vzdálenosti a budováním druhých domovů (Stříbrná 2005).

Na základě sociologického výzkumu za pomoci případových studií ve Finsku byly hledány rozdíly v hodnocení volnočasových aktivit prováděných ve venkovském prostoru mezi druhými vlastníky domů a osobami s trvalým pobytem. Venkovské komunity se stále více rozšiřují, z hlediska zdrojů a zájmu o venkovskou krajinu. Obvyklým způsobem, jak měnit venkovskou komunitu, je kontrast mezi sezónními obyvateli s dlouhodobým pobytem na venkově. Po rozdělení trvalých příbytků a druhých domů do dalších podskupin na základě jejich prostorových a časových možností zapojit se do venkovských oblastí bylo zjištěno, že pro určité skupiny venkovských uživatelů volného prostoru nejsou typické žádné činnosti nebo skupiny aktivit. Rozdíly mezi místními obyvateli a vlastníky druhého domova jsou vymezeny prostorovou a časovou dostupností. Lidé, kteří mají předchozí spojení s místní komunitou, mohou být snadněji začleněni do současné místní komunity. Místní obyvatelé mají dlouhodobější a produktivnější vztah s venkovským prostorem. Nicméně obyvatelé druhého bydlení jsou zejména součástí mnohých venkovských krajin a obcí s někdy desetiletým vztahem k tomuto místu. Druhé domy mohou být také víc než jen k rekreaci. Jsou každodenně častěji využívány a lidé se dokonce mohou rozhodnout trvale přestěhovat nebo pracovat na dálku, aby tam mohli prodloužit své pobyty. Často usilují o to, aby byli součástí místní komunity a rozvíjeli pocit sounáležitosti s místními obyvateli. Vzhledem k těmto vlastnostem mohou být majitelé druhých domů důležitým článkem mezi místními obyvateli a turisty (Pitkänen et al. 2013).

Venkovská turistika má mnoho forem. Zahrnuje dovolenou s ubytováním na farmách obsahuje i dovolenou v přírodě, ekoturistiku, dovolenou s pěší turistikou, horolezectví, jezdectví na koni, dobrodružství, sportovní a zdravotní turistiku, myslivost, rybaření, cesty za poznáním, turistiku za uměním a dědictvím minulosti a v některých oblastech i etnickou turistiku. Probíhá v oblastech s nízkou hustotou obyvatelstva a otevřeným prostorem a

s malými sídly obvykle s méně než deseti tisíci obyvateli. Souvisí se zemědělskými objekty, dnes především farmami, lesnictvím a ochranou přírodních lokalit (Stříbrná 2005).

Z vědeckého hlediska existuje členění do 4 forem. Houška (2014) rozlišuje nejvýznamnější druhy venkovského cestovního ruchu:

Agroturistika

Vyznačuje se přímým vztahem k zemědělským pracím nebo farmám se zemědělskou funkcí.

Ekoagroturistika

Je zaměřena na ekologicky hospodařící farmy produkující bio-produkty.

Ekoturistika

Týká se poznávání přírody a je orientovaná především na poznávání přírodních rezervací, NP, CHKO atp. Je spojena s trasami pro jednodenní nebo vícedenní pochody.

Cykloturistika

Představuje aktivní cestování zaměřené na poznávání přírodních a kulturně – historických zajímavostí určité oblasti na kole (např. vinařské stezky).

Šetrnost k životnímu prostředí je v současném turismu důležitá. Životní prostředí je jedním ze základních předpokladů pro uskutečnění turismu a negativní dopady turismu jsou spojovány zejména s nadužíváním omezených zdrojů či s nadměrnou produkcí škodlivin.

V dnešní době je možné pozorovat určitý odklon od masového turismu k individuální turistice. Poptávka stoupá nejen po ekologicky šetrných produktech, ale také po regionálních produktech využívajících zdroje (pracovní, materiální) dané destinace a zároveň mající pozitivní ekonomický dopad v tomto hostitelském regionu (Palatková & Zichová, 2014).

Specifickým produktem venkovského turismu je agroturistika, bezprostředně vázaná na zemědělskou farmu. Typickými projevy jsou:

- Ohleduplný vztah k přírodě a krajině, je turistickou atrakcí, ale je dále zvelebována a opečovaná.
- Decentralizované ubytování s omezenou ubytovací kapacitou, snižuje četnost turistů. Pomáhá tak eliminovat negativní dopady, které nese masová turistika.
- Rodinné zázemí, toto je typické zejména pro agroturistiku.
- Pochopení pro individuální aktivity návštěvníků a turistů. Zázemí v horských a podhorských oblastech, kde v symbióze se zemědělstvím představuje originální nabídku služeb cestovního ruchu, včetně poskytování čerstvých produktů hospodářství hostům, součástí služeb je nabídka ekologických potravin.

- Pronájem chat a chalup, tzv. druhé bydlení, což je specifický český fenomén, který nemá zejména v Evropě obdobu.

Ohleduplný vztah k přírodě je přirozenou prioritou produktu cestovního ruchu. Nabídka tohoto produktu by ztrácela bez této atrakce svou přitažlivost. Byla by málo konkurence schopná nebo dokonce konkurence neschopná. V tomto případě je důležité spojení s trvale udržitelným rozvojem cestovního ruchu. To je příležitost venkovské turistiky a jedinečná šance obstát v konkurenci s ostatními produkty cestovního ruchu zejména v konkurenci nabídky služeb center a středisek masového cestovního ruchu. Produkt, který šetrný cestovní ruch nabízí, bezprostředně souvisí s ochranou přírody, ochranou přírodních zdrojů, resp. krajinotvorbou, tedy s faktory, které tvoří základ pozitivního přístupu k „užívání“ a ochraně přírodního a životního prostředí.

Tyto základní znaky samy o sobě naznačují, že ve výsledné nabídce produktu venkovské turistiky se prolínají ekonomický, sociální a ekologický rozměr. Obsahem ekonomického rozměru je udržitelný hospodářský rozvoj spojený s rostoucími příjmy obyvatel. Sociální rozměr zahrnuje potřebu důstojného života a rozvoj lidské společnosti, zdraví, vzdělání, sociální uznání, spravedlnosti, soudržnosti a rozvoje kultury. Ekologický rozměr se týká nutnosti udržet dlouhodobě na vyhovující úrovni statky a služby, které lidské společnosti poskytuje příroda (Sříbrná 2005).

Václavík (2008) ve svém návodu uvádí, jak provozovat agroturistiku komplexně. Zahrnuje přípravu podnikatelského plánu, právní minimum, hygienické zásady a také doporučuje finanční podpory na podnikání v rámci PRV. Zde jsou široké možnosti činností, jak propojit současný chod farmy s agroturistikou.

Venkovní aktivity: placený rybolov, placený lov, návštěva obory, kempování, pikniky, stavba Tee Pee, trempování, jízda na koní, pěší túra, pozorování divoké zvěře (fotografování a malba), archeologické výpravy, jízda na koní, jízda na valníku/saních, jízda na lodích, jízda na raftech, jízda na běžkách, jízda na sněžných skútrech, plavání, horolezectví, lukostřelba.

Přímý prodej: prodej ze statku, prodej ze stánku u silnice, propagace zemědělských řemesel, samosběr plodů.

Vzdělávací aktivity: školení exkurze, exkurze pro VŠ nebo začínající zemědělce, prohlídka technického zázemí zemědělského statku, výstavy dějin zemědělství, zemědělská muzea, výpravy za úrodou, řemeslné farmářské dovednosti, výlety na vinice, exkurze do pivovaru, návštěvy zahrad, aranžování květin, prohlídka exotických zvířat.

Ubytování: dětské tábory, standardní ubytování, výměnné pobyty pro mládež, ubytování důchodců.

Zábava: koncerty, festivaly a veletrhy (dožínky, festivaly jídla), společenské tance, podnikové oslavy, dětská zoo

Ostatní: zemědělské trhy a jarmarky, rodinné setkání, svatby.

Zaměření na návštěvníky

Pro provozovatele agroturistiky je vhodné správné naplánování aktivit, doprovodných programů a naplnění požadavků různých zájmových skupin, které převážně jsou:

- Rodiny s dětmi - kontakt se zvířaty, nabídka her a prostoru pro ně (i venku, pískoviště, stromy na lezení a jiné.), pohádkové knihy, stolní hry a manuální aktivity pro případ nepřízně počasí, místo na táborák, možnost spaní venku ve stanu, hlídání dětí.
- Skupiny dětí – doplňkové programy návštěv kulturních i přírodních zajímavostí, možnost výuky, péče o zvířata nebo jízdy na koni.
- Starší lidé a důchodci – pokoje se sociálním zařízením, pohodlný nábytek, bezpečné schodiště se zábradlím, dostatečně vytápěné prostory, klidné, odpočinkové prostory (uvnitř i venku, třeba zahradní altán), televizi, možnost pobytu na zahradě, zamezení souběhu pobytu s rodinami s dětmi, doplňkový program návštěv pamětihodností.
- Sportovně založení hosté – prostor pro sportovní hry (stolní tenis, hřiště na volejbal apod.), okolí vhodné k túrám, běhu, jízdě na kole, možnost vypůjčit si sportovní potřeby, získat informace o sportovním využití v okolí.
- Milovníci přírody – převážně pěší túry za zajímavostmi kraje, informační servis, možnost navázání spolupráce s muzeem.
- Hosté s dietou.
- Absolventi kurzů –vhodné prostředí k výuce (spolupráce s místní školou), večerní vycházky v okolí, nabídku atraktivních večerních programů, relaxaci fyzickou aktivitou (Flekalová 2015).

Na farmách v Anglii a Walesu byla provedena identifikace, pro jakou cílovou skupinu návštěvníků je nabídka rekreačních aktivit určena. Zemědělské farmy uvedly možnosti zaměření svých aktivit na trhu, kde si samy stanoví, pro koho rekreaci realizují:

- aktivity, které jsou přístupné široké veřejnosti bez rezervace
- aktivity, které jsou dostupné široké veřejnosti, ale vyžadují rezervaci
- aktivity, které jsou dostupné pouze členům soukromých skupin, spolků, klubů
- krátkodobé rekreační akce, které se vyskytují méně než 28 dní v roce (Chaplin 2000).

Významným trendem v turismu jsou zvýšené požadavky na kvalitu. „Zvýšená kvalita neznamená více luxusu, ale hloubku prožitku. V obecné rovině je možné kvalitu charakterizovat jako míru naplnění očekávaného. Obzvláště v oblasti služeb turismu má kvalita značné subjektivní charakter a její vnímání je vždy odvislé od cílové skupiny, dokonce od jednotlivého konkrétního návštěvníka. Požadavky na vyšší úroveň kvality ze strany poptávky jsou dány vyšší vzdělaností a zkušenostmi účastníků a také existencí velkého množství substitutů s možností výběru kvalitnějšího produktu (Palatková & Zichová, 2014).

Česká republika umožňuje veřejné vstupy do krajiny a lesů, i když mají soukromé vlastníky. Je dovoleno nejen procházet, ale také třeba sbírat lesní plody a houbařit. V Evropě není tento veřejný vstup dovolen ve všech zemích. Volný pohyb je velký potenciál pro venkovský turismus.

Severoevropský tradiční přístup ke společným přístupovým právním a nedávná legislativa ve Skotsku zaujímá radikální postoj ke krajině tím, že poskytuje přístup ke skotskému venkovu jako celku. Ale etnografické evidence, které začínají slibem pohybujících se subjektů spíše než statických diváků krajiny, ukazují, že pokračující rozdělení mezi vyššími a nižšími přístupovými podmínkami jsou založena na kvalitách pro volně se pohybující v krajině. Politická krajina tak vzniká skrze postupování kroků na zemi, stejně jako prostřednictvím diskurzu v legislativních centrech (Vergunst 2013).

Flekalová (2014) shrnuje kladné stránky, ale také možné negativní dopady agroturistiky. Pozitiva agroturistiky:

- představuje ideální spojení služeb cestovního ruchu se zemědělským prostředím
- respektuje přirozené přírodní a životní prostředí
- přispívá ke krajinotvorbě
- umožňuje objevovat místní krásy a tradice a popularizovat je navenek
- sleduje navrácení člověka k přírodě
- stimuluje rozvoj dalších podnikatelských aktivit

Negativní dopady:

- přetěžování žen – farmářek, na kterých vedle práce v zemědělství a v domácnosti spočívá těžiště práce v oblasti agroturistiky (praní, úklid, podávání snídaně apod.)
- negativní dopad na životní prostředí (poškozené polní cesty, vyrušování zvěře, odpadky)
- příliš velká návštěvnost a nepřizpůsobení se původní sociální struktuře může znamenat zátěž a stres pro místní obyvatelstvo

- může dojít k úbytku půdy v důsledku výstavby ubytovacích zařízení či dalších součástí infrastruktury cestovního ruchu.

3.3.4 Agroturismus v České republice

Orientaci v nabídce pomáhá knižní ucelený průvodce agroturistiky v České republice z roku 2012. Výběr agroturistických lokalit je velmi široký a zahrnuje jak drobné chalupy domkářů, tak větší zemědělské usedlosti a statky. Pohybuje se od vysloveně skromných, téměř „přírodních“ podmínek ubytování až po přepychově stylově zařízené apartmány. Od zábavy, kterou si hosté sami vytvoří, až po pobyt cíleně organizovaný. Zahrnuje tak veškeré možné přírodní lokality u nás – od horských pastvin a luk až po nivy a nížiny velkých řek. Důraz je kladen na poznání domácích hospodářských zvířat včetně uvedení jejich plemen, což ocení zejména děti. Pro českou (ale nejen pro českou) agroturistiku je příznačná obliba koní a jezdeckví. Vedle prvku aktivní i pasivní rekreace je vyzdvíženo ekologické hospodaření, je umožněno seznámení s tradičním zemědělstvím a řemeslem.

Nabídka je členěna podle turistických regionů vypracovaných Českou centrálou cestovního ruchu - CzechTourism. U každé lokality jsou doporučeny výlety do okolí, přednostně vybraná místa a památky týkající se venkovského života. Agroturistika je ze své podstaty záležitostí lokální a hosté by měli intenzivně poznávat zejména bezprostřední okolí a krajinu zvolené lokality. Takovému poznání často napomáhají naučné stezky. Průvodce představuje adresy v době vydání, ale místa se často mění, zanikají a vznikají nová (Dudák & Pavelka 2012).

Další představení krajiny na trhu nabízí publikace z nakladatelství MH, kde jsou popsána místa v Čechách a zákoutí, pro milovníky přírody a poznání jejich hlubší souvislosti s krajinou, stará poutní místa, památné stromy i stezky po stopách pověstí a bájí. Ale také prameny, potoky, říčky a rybníky. Snaží se podpořit sílu tradic, spojený se zdravím patriotismem místních obyvatel, jako šanci o zachování krásy krajiny a pro návštěvníky poznání historie a vývoje krajiny. Toto přináší pozastavení se nad hodnotou přírody. Jsou místa, považovaná za střed či srdce země a jsou jiná, jako by nikam nepatřila, na rozhraní krajiny. Tyto mají přesto svoji zvláštní sílu. Takoví jsou i lidé, kteří v těchto odlehlých místech žijí. Jde o skromné obyvatele, ve vlastivědných sbornících označované za buditele národa, vlastence a myslitele, ochránce lidu a jeho tradic, povzbuzující lásku a vztah k opomíjené rodné hroudě (Holečková 2003).

Kvalita životního prostředí je pro agroturistiku zásadním předpokladem. Přírodní podmínky jsou příčinou regionálních zvláštností v oblasti přírody a krajiny. Chráněné ekosystémy se nacházejí zejména v pohraničí, horských a podhorských oblastech a v okolí vodních ploch. Vysoká přírodní a kulturní hodnota území je účinný argument pro získávání zájemců o nabízené agroturistické aktivity. Oboustranně prospěšná je spolupráce mezi orgány ochrany přírody a poskytovateli agroturismu.

Tabulka č.1 Zvláště chráněná území ČR (AOPK, 2018).

Územní ochrana	Druh ochrany	Počet	Celková chráněná rozloha
Velkoplošná zvláště chráněná území	Národní park	4	1191 km ²
	Chráněná krajinná oblast	26	11370 km ²
Maloplošná chráněná území	Národní přírodní rezervace	107	293 km ²
	Národní přírodní památka	120	62 km ²
	Přírodní rezervace	814	429 km ²
	Přírodní památka	1543	381 km ²

(Zdroj: AOPK 2018)

Česká republika poskytuje široký soupis zvláště chráněných území dle zákona č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny, a jeho prováděcích vyhláškách 395/1992 Sb. a 64/2011 Sb.

Ekoagroturistika

Ekoagroturistika s propojením ekologického zemědělství a venkovské turistiky skýtají příležitost k rehabilitaci tradičního přístupu k hospodaření. Má zároveň potenciál k environmentální výchově dětí, ale i celé společnosti. Rodinné farmy jsou z hlediska hospodaření nejstarší a nejrozšířenější model rozvoje venkova. U malých farem je pro účastníky ekoagroturistiky zajímavé především poznání režimu farmy, neboť návštěvník je vtažen do činností probíhajících na farmě. Má možnost se setkat z blízka s hospodářskými zvířaty.

Ekologické zemědělství je legislativně pevně daný systém s přísně nastavenými a kontrolovanými pravidly. Garantem dodržování těchto pravidel je ministerstvo zemědělství.

Hospodaření ekologickým způsobem poskytuje řadu významných a vyčíslitelných ekosystémových služeb, především zvyšování retence vody v krajině, snižování nákladů na čištění vod, neboť neztěžuje životní prostředí agrochemickými látkami. Svým přístupem zajišťuje nadstandardní životní podmínky hospodářských zvířat, blíží se co nejvíce jejich přirozeným potřebám. Vzniká kvalitní produkce biopotravin bez agrochemických látek, hormonů a léčiv. Ekologické zemědělství je typické především extenzivním chovem masného skotu, koz a ovcí v zemědělsky méně příznivých oblastech. Ekologicky citlivý přístup přispívá k důležitému cíli, kterým je zdravý člověk a zdravá krajina. Ministerstvo zemědělství podporuje ekologické zemědělce v rámci národních dotací a Programu rozvoje venkova (Ministerstvo zemědělství 2017).

Cooperová et al. (2009) ve studii uvádí, že růst venkovského cestovního ruchu v jižní Transylvánii je jasně spojen s přírodními krásami, tradiční zemědělskou krajinou a kulturním dědictvím, se zaměřením na bohatou paletu tradičních a místně odlišných potravin. Jedná se o sýry, konzervované maso a různě zpracované ovoce a zeleninu poskytované zemědělstvím, které jsou charakteristické pro daný region. Tyto domácí potravinářské produkty zahrnují pečlivé ruční zpracování s přidáním místních přísad pomocí přirozených procesů a technik. Výsledkem jsou jedinečné produkty s chutí, kvalitou a charakterem, které tvoří důležitou součást bohatého kulturního dědictví regionu. V Německu umožnila popularita krajiny Rhönschaf s vysokou hodnotou biologické rozmanitosti turistických destinací zvýšení chovu vzácného plemena ovcí z oblasti Rhön, které tím bylo zachráněno před vyhynutím. Toto plemeno se stalo turistickou a kulinářskou značkou Rhön, stejně jako posílení místní kulturní identity a v důsledku toho se počet ovcí výrazně zvýšil.

Sociální zemědělství

Jednou z diverzifikačních činností pro zemědělce je sociální zemědělství. Je to sociální rozměr, který vyhledávají lidé se zdravotními problémy, tím se liší od turismu.

Sociální zemědělství je definováno jako soubor činností vyživajících zemědělské zdroje, rostlinné i živočišné, za účelem vytváření odpovídajícího prostředí pro různě zdravotně nebo sociálně znevýhodněné osoby a širokou veřejnost s cílem umožnit jim pracovní uplatnění. Dále napomáhat jejich integraci do společností nebo prostřednictvím vzdělávání a volnočasových aktivit přispívat k jejich vztahu k venkovu a přírodě. Tím se propojuje zemědělský a sociální sektor. V České republice je realizováno již několik let na zemědělských farmách, často ve spolupráci s nevládními organizacemi, které pomáhají rozvíjet tento koncept (Ministerstvo zemědělství 2017).

Narůstající důkazy, že odraz přírody pozitivně ovlivňuje zdraví a blahobyt jednotlivců ve společnosti, podpořily vznik anglického projektu Let Nature Feed Your Senses (LNFYS) na podporu lidí se zdravotním postižením z oblastí vysoké sociální deprivace. Starší lidé mají přístup k přírodnímu prostředí, který si užívají prostřednictvím prohlídek na farmách. Důkaz pozitivních dopadů na zdraví a pohodu z projektu má širší důsledky pro politiku a praxi. Bylo analyzováno 10 skupin návštěv u zemědělců. Výsledky ukázaly, že zlepšená duševní pohoda a sociální začlenění byly důsledně vykazovány jako přínos návštěvy farmy. Účastníci se zvláště odvolávali na uklidňující dopad prostředí zemědělského podniku, zvýšení sebeúcty, nezávislosti, zlepšení paměťové funkce a zvýšenou komunikaci. Poslední desetiletí bylo svědkem rostoucího uznání multifunkčního potenciálu zemědělství nejen v produkci potravin, ale též v rozšíření různých ekologických a rekreačních služeb. Dochází k uvědomění, že venkovské oblasti, včetně zemědělské půdy, jsou také schopné poskytovat zdravotnické služby. Návštěvy v projektu byly velmi variabilní, trvaly od jedné do pěti hodin, zahrnovaly 3 až 80 osob s různými činnostmi od koupání v rybníku k pomoci s praktickými úkoly farmy, jako je třídění jehnat pro trh nebo kopání brambor. Zemědělci byli pobízeni k tomu, aby zapojili konzultanty všemi smysly, včetně ochutnávání při vaření zemědělské produkce během návštěvy, např. pečení chleba po namletí pšenice a sběru vajíček. Také byli vybízeni komunikovat o vztazích mezi potravinami, zemědělstvím a přírodou. Veřejné orgány a organizace třetího sektoru v evropských zemích aktivně podporují přínosy přírodních krajín pro zdraví a potřebu iniciativ, které posilují vazbu mezi lidmi a přírodou (Mills et al. 2014).

3.4 Program rozvoje venkova a jeho vazba na rozvoj turismu

3.4.1 Definice rozvoje

Rozvoj z obecného hlediska lze definovat jako vývoj žádoucím, vhodným směrem. V současné době je, z důvodu univerzálně přijímaného konceptu trvale udržitelného rozvoje (Sustainable development), termín rozvoj téměř totožný s tímto trvale udržitelným rozvojem. Také regionální rozvoj je slovní spojení, které je již delší dobu skloňováno v mnoha pádech. Je diskutován v teoretické rovině i institucionalizován v oficiálních dokumentech na úrovni států i Evropské unie a realizován v praxi. Záměrem politiky rozvoje venkova není stírání rozdílů mezi venkovskými oblastmi a centry, ale nastavení podmínek pro takový rozvoj, který je schopen zformovat z venkovských oblastí alternativu doplňující aktivity městských center

a zabezpečit řadu funkcí důležitých pro trvale udržitelné aktivity. Významnou povahou inovativního pojetí k rozvoji venkova je, že na rozdíl od dřívějších období, kdy se podpora venkova koncentrovala zejména na jednu (i když svým významem dominující) ekonomickou aktivitu-zemědělství, je problematika venkovského prostoru chápána v širších souvislostech a mnohem komplexněji. Současným cílem ekonomicko-politického působení, které má za úkol řešit problematiku venkovských oblastí, je proto nejenom posílení konkurenceschopnosti zemědělství a lesního hospodářství, ale i zvýšení kvality života ve venkovských oblastech, ochrana životního prostředí a uchování kulturní krajiny (Tomšík 2009).

3.4.2 Turismus jako faktor rozvoje

Horáková a Fialová (2014) uvádějí pět zásadních otázek, které v procesu plánování rozvojových projektů vyvstávají a které je nutno řešit ještě před jeho započatím:

- Jak je rozvoj chápán?
- Jaké jsou podněty rozvoje?
- Kdo rozvoj kontroluje?
- Jaký je vhodný proces rozvoje?
- Jaká je znalostní základna rozvoje?

První otázka implikuje, že rozvoj nelze redukovat pouze na ekonomický růst. Zvláště je třeba do diskuzi o turistickém rozvoji a jeho ucelených dopadech zahrnout domácí komunitu. Druhá otázka se týká rozvoje cestovního ruchu zejména v těch venkovských oblastech, které čelí nepříznivé demografické a socioekonomické situaci (úbytek pracovních míst, vysoká nezaměstnanost, proces vyliďňování atd.). Projekty cestovního ruchu jsou mnohdy odezvou na tuto situaci. Naléhavost přijmout ekonomicky orientované řešení formou turismu odsouvá na okraj otázku komplexních dopadů turismu na komunitu a lokalitu. Tyto problémy se pak často naplno projeví až s postupným růstem turismu v oblasti. Třetí otázka nastoluje problém, kdo rozvoj kontroluje a řídí. V mnoha případech jsou to primární, exogenní vlivy a zájmy nadnárodní společnosti, které jsou často v rozporu s hodnotami a potřebami místní komunity. Čtvrtá otázka se zabývá oblastí plánování a implementace rozvojových procesů, které by měly být přednostně řešeny ve spolupráci s komunitou. Je-li reálný, že se turistický produkt bude vyvíjet a rozšiřovat, je třeba plánovat rozvoj v delším časovém horizontu, zhruba období deseti let. Dlouhodobá stabilita turistického plánu musí být v zájmu všech zájmových stran, včetně komunity, která turismu poskytuje svoje základní zdroje. Pátá otázka se týká druhu

a rozsahu znalostí, které jsou pro zdárný turistický rozvoj podstatné. V postupech plánování a managementu turistických projektů jsou klíčové faktory jako je význam prostoru a místa pro komunitu či identita komunity. Pokud jsou tyto měkké znalosti součástí rozhodovacích mechanismů, je naděje, že turistický projekt bude lépe naplánován, monitorován, implementován a přijímán.

Opatření Obnovené politiky turismu

Dokument Obnovená politika turismu upravuje rozvoj evropského turismu, kde stát zůstává kompetentním v rozhodování týkající se turismu. Hlavním plánem politiky je zlepšení konkurenceschopnosti evropského turismu a tvorba více pracovních míst díky udržitelnému růstu turismu v Evropě v globálním měřítku.

Obnovená evropská politika turismu se zaměřuje na následující opatření:

- Přijímání opatření ovlivňujících a podporujících turismus. Zlepšení regulace a zjednodušení evropské legislativy, zlepšení potenciálu a sledování účinku turismu. Koordinace politik, získání přehlednějších informací o aktivitách týkajících se turismu, konzultace a informování různých subjektů turismu o aktivitách a iniciativách ovlivňujících turismus. Zdokonalení finančních nástrojů pro podporu turismu.
- Podpora udržitelnosti turismu. Evropská agenda 21 pro turismus. Nové podpůrné aktivity pro udržitelný turismus, národní opatření k podpoře udržitelného turismu na úrovni malých a středních podniků, posouzení ekonomického vlivu turismu, přesnější hodnocení vlivu turismu na makroekonomické hodnoty.
- Šíření povědomí a zviditelnění turismu. Zviditelnění evropského turismu, sjednocení statistického sledování. Podpora propagace Evropy jako turistické destinace, podpora propagačních aktivit, zejména vytvoření internetového portálu. Realizace každoročního Evropského fóra turismu od roku 2002, partnerství Evropské komise s různými subjekty turismu (Palatková 2014).

3.4.3 Program rozvoje venkova pro období 2007-2013

Řídícím orgánem tohoto programu je Ministerstvo zemědělství České republiky. Program rozvoje venkova České republiky pro období 2007-2013 již skončil a nyní se z vyhodnocení účinnosti jeho podpor vychází pro další období. Pomocí tohoto programu je realizováno působení EZFRV. Tento program má čtyři hlavní osy. Podpora agroturismu spadá pod osu II, která má návaznost na ekologické zemědělství. Ekologická farma může

přijmutím podpory rozvíjet venkovskou turistiku. Osa III podporuje zvýšení kvality života na venkově a diverzifikaci hospodářství a pomáhá při budování cyklostezek. Osa IV se vztahuje k metodě Leadera a podporuje komunitně vedeného místního rozvoje, která přispívá k místním potřebám daného venkovského území a rozvoji spolupráce aktérů na místní úrovni.

V rámci SZP byly ustanoveny strategie, programy a fondy, které pomáhají uskutečňovat cíle této politiky a tím přispívat k celkovému zlepšení životních podmínek obyvatelstva ve venkovských oblastech. Pro zajištění finančních prostředků k uskutečnění cílů SZP byly zřízeny dva fondy. Jsou to již zmíněný EZFRV a Evropský zemědělský záruční fond. Hlavním úkolem těchto programů je financování SZP a uskutečnění jednotlivých bodů (Ministerstvo zemědělství 2017).

Od svého založení v roce 1991 se metoda Leader nachází v období 2007-2013 nachází již ve své čtvrté fázi, prošla za tu dobu rozsáhlým vývojem a stala se významnou prvkem podnětu k řešení oblasti evropského rozvoje venkova. Podpory se týkají vysoce individuálních projektů navržené a realizované místními partnerstvími a orientované na konkrétní místní problémy. Základní principy Leader jsou:

- přístup zdola nahoru – o budoucnosti regionu rozhodují lidé žijící a pracující na území, znající jeho tradice a potřeby
- partnerství veřejných a soukromých subjektů
- místní rozvojová strategie
- integrované a více sektorové akce
- nalézání nových řešení problémů venkovských regionů
- výměna zkušeností mezi skupinami Leader
- spolupráce na společných projektech místních akčních skupin v rámci státu, EU a dalších zemích

(Tomšík 2009).

Program rozvoje venkova je určen pro podporu společné zemědělské politiky a je financován z Evropského zemědělského fondu. Projekty na podporu rozvoje turismu je možné financovat z prioritní osy Obnova ochrana ekosystémů, v rámci opatření pro podporu venkovského turismu (Tittelbachová 2011).

3.4.4 Změny po roce 2014-2020

Ministerstvo zemědělství v novém období programu rozvoje venkova zvyšuje zájem o tvorbu aktivit, které směřují k systematickému rozvoji, podpoře a propagaci agroturistiky v České republice. V souvislosti s tímto podnětem bylo zahájeno několik aktivit. Dotační podpora agroturistiky je zanesena v PRV 6.4.2, přímo zahrnuje podporu agroturistiky. V projektu je uveden rozpočet na 150 000 000 Kč. Rozmezí 25-45 % poskytuje dotace na stavební obnovu, doplňkové výdaje a nákup nemovitosti.

K dalším podporám patří pořádání seminářů ve spolupráci se svazem venkovské turistiky a agroturistiky. V roce 2017 byla zavedena kategorizace zařízení agroturistiky a venkovské turistiky v České republice 2017-2014 (Ministerstvo zemědělství, 2017).

Program rozvoje venkova 2014-2020, který v návaznosti na strategii Evropa 2020 uplatnil tyto priority v rámci nichž je řešen i turismus:

- podpora předávání znalostí a inovací, týkajících se zemědělství, lesnictví a venkovských oblastí
- konkurenceschopnost všech druhů zemědělské činnosti a udržitelné obhospodařování lesů, podpora inovativních zemědělských technologií,
- zachování a obnova ekosystémů, které souvisejí se zemědělstvím a lesnictvím,
- podpora sociálního začleňování, odstraňování chudoby a podpora ekonomického rozvoje ve venkovských oblastech (Palatková & Zíchová 2014).

Aktivity zaměřené na agroturistiku jsou podporovány i v rámci metody Leader, kdy podpora konečným žadatelům je poskytována prostřednictvím místních akčních skupin.

Místní akční skupiny (MAS) jsou společenství občanů, neziskových organizací, soukromé podnikatelské sféry a veřejné správy (obcí, svazků obcí a institucí veřejné moci). Spolupracují na rozvoji venkova, zemědělství a při získávání finanční podpory z EU a z národních programů pro svůj region, metodou Leader, spoluprací při aktivitách rozvíjejících venkovskou ekonomiku (Ministerstvo zemědělství, 2017).

3.4.5 Výroční zpráva rozvoje venkova 2007-2013

Výroční zpráva uvádí výsledky průběžného hodnocení PRV 2007-2013 na základě kvalitativního expertního zhodnocení provedeného nezávislým hodnotitelem.

Opatření III.1.3. Podpora cestovního ruchu (kód 313) je opatření přímo podporující cestovní ruch. Opatření rozvíjí aktivity zaměřené na diverzifikaci venkovské ekonomiky podporou rozvoje cestovního ruchu, převážně spojeného s využitím přírodního a kulturního dědictví oblasti.

Podpory byly čerpány v rámci dotace určené na vybudování turistických tras a stezek. A také zejména pro podporu výstavbu malokapacitních ubytovacích a stravovacích zařízení, půjčoven sportovního vybavení a objektů a ploch pro sportovně rekreační využití.

Tab.č.2 Přehled čerpání finančních prostředků. Upraveno dle výroční zprávy PRV 2007-2013.

Kód opatření	Indikátor	Cílová hodnota	Dosažený stav kroku 2015	Míra plnění
313	061 - Počet podporovaných nových činností cest. ruchu	1050	581	55%
	062 - Celkový objem investic (v tis. EUR)	144 765	151 899	105%

(Upraveno dle výroční zprávy PRV 2007-2013)

V rámci opatření III.1.3 bylo plánováno podpořit 1 050 projektů. Celkem bylo podpořeno 581 projektů, to je 55 % cílové hodnoty, cíl byl naplněn jen z poloviny. Příčinou bylo zaměření většiny realizovaných projektů na modernizace ubytovacích kapacit, což jsou finančně náročnější projekty, než byl původní odhad. U realizovaných projektů byla investovaná částka celkem 3 940 mil. (151 899 EUR), předpokládaná cílová hodnota byla 144 765 EUR, což znamená splnění cíle na 105 % a potvrzuje to finanční náročnost projektů.

Podpora pomohla rozvíjet doplňkovou infrastrukturu cestovního ruchu ve venkovských oblastech. V rámci 96 podpořených projektů orientovaných na vybudování turistických tras a stezek bylo realizováno 455 km pěších stezek, 153 km hipposteze, 12 km vinařských stezek a 66 km dalších tematických stezek. Většina realizovaných projektů (cca 83%) je zaměřena na budování nebo modernizace ubytovacích či stravovacích kapacit, lůžková kapacita podpořených projektů je 7 797 lůžek.

V rámci proplacených projektů se žadatelé zavázali k vytvoření 863 pracovních míst, což představuje 1,5 pracovního místa na projekt. Skutečnost může být vyšší, což potvrdily i výstupy průběžného hodnocení, nicméně při posledním šetření bylo zjištěno 857 pracovních míst, ale tento údaj může být ovlivněn návratností dotazníku. Intervence však má rovněž

příznivý vliv na udržitelnost stávajících pracovních míst a významně proti ostatním opatřením zajišťuje pracovní příležitost pro ženy.

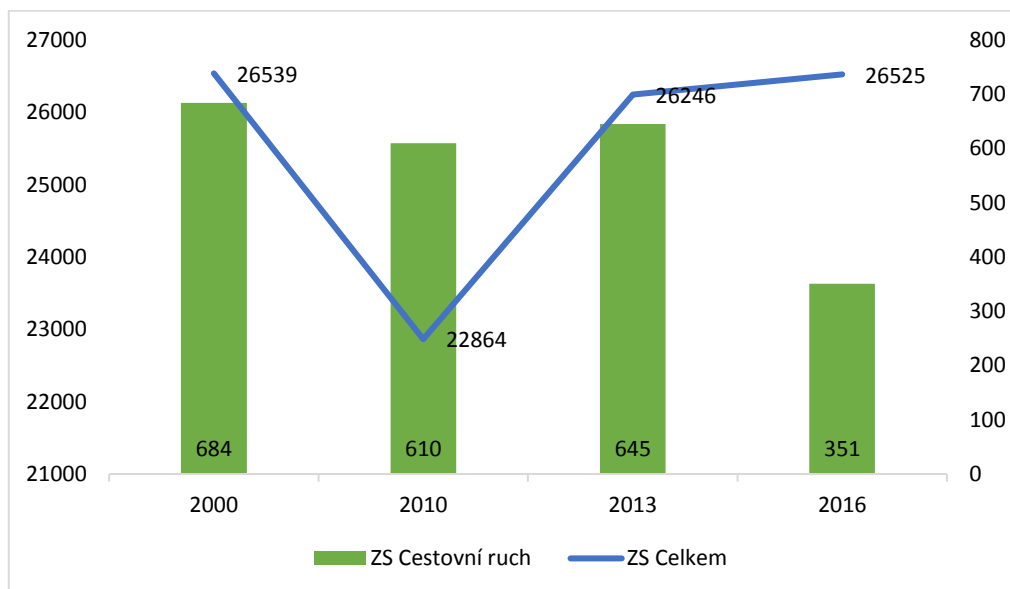
Ve výroční zprávě je zhodnoceno hospodaření ekologickým způsobem, jeho působení na biodiverzitu a kvalitu půdy.

Ekologické zemědělství (II.1.3.1) svým nastavením limitů intenzity chovu v živočišné výrobě upravuje extenzivní zemědělství, snižuje marginalizaci a přílišné intenzivní využití pastvin. Provedená analýza prostorových dat pro ekologické zemědělství vyhodnotila dopady opatření vztahující se na kvalitu půdy. Byla vypočtena hodnota překrývajících se území dusíkově zranitelných oblastí a parcel s ekologickým zemědělství což ukázalo, že v případech, kdy byly aplikovány praktiky ekologického zemědělství, byl značné části území odebrán status „zranitelné“. Dále bylo zjištěno, že potenciální nově vzniklé zranitelné oblasti vznikají mnohem méně často na ekologicky obhospodařovaných plochách než na konvenčních hospodářských plochách.

Kvalitativní vyhodnocení dopadů managementů sadů a vinic potvrzuje přínos v oblasti biodiverzity. Toto kvalitativní hodnocení bylo provedeno na základě monitoringů druhového složení a početnosti druhů vybraných skupin organismů na plochách obhospodařovaných konvenčně s porovnáním ekologickým zemědělstvím (Ministerstvo zemědělství 2016).

Dle statistických údajů nedošlo v počtu zemědělských subjektů od 2000 do 2016 k výrazné změně, ale dle grafu stavy zakolísaly v roce 2010.

Graf č.1. Počet zemědělských subjektů zabývajících se agroturistikou dle tab. č.3.

(Upraveno dle ČSÚ)

V roce 2016 došlo ke snížení počtů ZS zabývajících se cestovním ruchem oproti roku 2013. Celkový počet zemědělských subjektů evidovaných v roce 2016 bylo 26 525, tedy počet 351 je jen 1,34 % z uvedeného celkového počtu.

Tabulka č.3. Přehled zemědělských subjektů dle krajů ČR.

Kraji/rok	Hl. město Praha	Středočeský	Jihočeský	Plzeňský	Karlovarský	Ústecký	Liberecký	Královéhradecký	Pardubický	Vysočina	Jihomoravský	Olomoucký	Zlínský	Moravskoslezský	Celkem podniků
2016	*	49	51	29	14	10	5	35	12	20	52	31	19	22	351
2013	1	67	90	31	33	34	40	60	19	67	79	71	24	29	645
2010	4	90	96	33	31	39	40	52	27	35	67	30	29	37	610
2000	22	66	93	63	29	31	45	95	33	54	68	25	27	31	684

(Upraveno dle ČSÚ) * data jsou sloučená pro hl. město Praha a Středočeský kraj

Zde je uveden počet zemědělských subjektů vyskytujících se jednotlivých krajích. Z dlouhodobého hlediska je nejstabilnější vývoj v Pardubickém kraji a Zlínském kraji. Stabilní počet agroturistických zařízení lze identifikovat v Jihomoravském kraji. Všechny kraje mají pokles v roce 2016 (ČSÚ 2017).

4. Závěr

Podpora šetrného cestovního ruchu převážně přispívá v zemědělství k možnosti diverzifikovat svoji činnost a podpořit mimoprodukční činnost. To přispívá k lepší ekonomické situaci a zamezuje vysídlování venkovského prostoru. Podpory venkovského cestovního ruchu stimulují další rozvoj podnikatelských aktivit a podporují snižování nezaměstnanosti. Nabídka produkce regionálních potravin je ceněna návštěvníky. Tím se prolínají přínosy z ekologického a sociálního hlediska.

Podpora agroturistiky a venkovské turistiky je jedním z šetrných a udržitelných nástrojů rozvoje venkova. Souběžně by se nemělo zapomínat na nevhodné ovlivňování původních obyvatel v lokalitách kde se šetrný turismus odvíjí. Přínosy pomáhají k údržbě venkovských prvků a také aktivit spolků pečujících o vzhled krajiny. Také je důležité vyzdvihnout kladné působení na pobyt v přírodě na turisty, kteří převážně přijíždějí z měst a hledají klid a čisté ovzduší. Přínosem je podpora sociálního zemědělství, které propojuje turismus se zdravotnictvím. V tomto rámci může rozvoj malých a rodinných farem sehrát roli v sociální integraci vyloučených skupin obyvatel.

Agroturismus jako forma šetrného cestovního ruchu má minimální negativní vliv na ekologické systémy a podporuje enviromentální konkurenceschopnost venkova. Toto platí především v případě, kdy je agroturistika chápána a provozována jako dovolená trávená na farmě, která se věnuje zemědělské činnosti. Ubytování pro turisty nevyžaduje stavbu nových kapacit, využívá se stávajících rekonstruovaných budov, které jsou přirozené pro venkovské prostředí místo uměle vybudovaných středisek. Vše je přizpůsobeno malým měřítkům, pro nízkou četnost turistů. Turisté využívají stávající infrastruktury, a není nutné budovat nové komunikace. Ve výroční zprávě je zhodnoceno převážné čerpání podpor v roce 2010-2015 na rekonstrukce a modernizace obydlí.

Přímá podpora ministerstva zemědělství v rámci PRV podporuje realizaci šetrného cestovního ruchu, převážně poskytnutím dotací pro zemědělské subjekty. Dle výroční zprávy byly vyčerpány všechny finanční prostředky v podporách PRV v období 2017-2013. Ale realizováno byla jen polovina žádostí. I přes podpory, které byly vynaloženy stav zemědělců poskytujících agroturistiku se snížil od roku 2013-2016 a nyní je realizuje jen 1,34 %.

Hodnocení oblastí HNV může být jako vhodný podnět zájmu pro další rozvoj agroturistiky v České republice.

5. Seznam použité literatury

Blažková T, Červinková P. 2015. Krajina jako antropologická čítanka. Togga, Praha.

Buckley RC, Morrison C, Castley JG. 2016. Net Effects of Ecotourism on Threatened Species Survival. PLoS ONE **11**(2):1-12.

Dudák V, Pavelka Z. 2012. Agroturistika v České republice. Novela bohemika, Praha.

Flekalová M. 2015 Rekreační využití území. Mendelova Univerzita, Brno.

Giddens A. 2010. Důsledky modernity. Sociologické nakladatelství, Praha.

Hasund K, Helldin O. 2006. Valuable Agricultural Landscapes – the Importance of Romania and Scandinavia for Europe. Royal Swedish Academy of Agriculture and Forestry – Swedish Biodiversity Centre, Stockholm.

Heggem R. 2014. Diversification and Re-feminisation of Norwegian Farm Properties. Sociologia Ruralis **54**, 439-459.

Holečková M. 2003. Magickým krajem staletých lip. MH, Beroun.

Horáková H, Fialová D. 2014. Transformace venkova. Turismus jako forma rozvoje. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň.

Houška P. 2014. Environmentální aspekty potenciálu území pro cestovní ruch. Univerzita Jana Amose Komenského, Praha.

Chaplin S. 2000. Farm-based recreation in England and Wales [PhD.Thesis]. Coventry University, Worcester.

Jandourek J. 2009. Úvod do sociologie. Portál, Praha.

- Kender J. 2000. Teoretické a praktické aspekty ekologie krajiny. Enigma, Praha.
- Kment P. 2012. Environmentální rozměr rozvoje venkova a regionů. MELANDRIUM, Slaný.
- Kouřilová J. et al. 2012. Synergie vztahu město-venkov. Alfa Nakladatelství, Praha.
- Kovář P. 2014. Ekosystémová a krajinná ekologie. Karolinum, Praha.
- Mills J, Taylor J, Dwyer J, Bartlett J. 2014. The well-being benefits of sensory-rich farm visits. *International Journal of Agricultural management* **4**: 3-10.
- Nátr L. 2011. Příroda, nebo člověk? : služby ekosystémů. Karolinum, Praha.
- Palatková M. 2014. Mezinárodní turismus. Grada Publishing, Praha.
- Palatková, M., Zíchová J. 2014. Ekonomika turismu. Grada Publishing, Praha.
- Pitkänen K, Adamiak C, Halseth G. 2013. Leisure Activities and Rural Community Change: Valuation and Use of Rural Space among Permanent Residents and second Home Owners. *Sociologia Ruralis* **54** (2):143-166.
- Stanners D, Boudeau P. 2015. Europe's environment: The Dobříš Assessment . Europ. Enviroment Agency. Copenhagen.
- Stříbrná M. 2005. Venkovská turistika a agroturistika. Profi Press, Praha.
- Svobodová H, Konečný O, Binek J, Chabičovská K, Holeček J, Galvasová I, Věžník A. 2011. Synergie ve venkovském prostoru. GaREP, Brno.
- Šarapatka B, Abrahamová M, Čížková S, Dotlačil L, Hluchý M, Křen J, Kuras T, Laštůvka Z, Lososová Z, Pokorný E, Pokorný R, Salašová A, Tkadlec E, Tuf IH, Vácha M, Zámečník V, Zeidler M, Žalud Z. 2010. Agroekologie: východiska pro udržitelné

hospodaření. Bioinstitut, o.p.s., Olomouc.

Šimon M. 2014. Exploring Counterurbanisation in a Post-Socialist Context: Case of the Czech Republic. *Sociologia Ruralis* **54** (2): 117-142.

Tittelbachová Š. 2011. *Turismus a veřejná správa*. Grada Publishing, Praha.

Tomšík K. 2009. *Vývoj a perspektivy evropského venkova*. Wolters Kluwer ČR, Praha.

Urban L. 2017. *Sociologie, klíčová témata*. Grada. Praha.

Vergunst J, 2013. Scottish Land Reform and the Idea of „Outdoors“. *Ethnos. Routledge Journals*. **78** (1):121-146.

Internetové zdroje

AGROCENZUS. 2011. Strukturální šetření v zemědělství a metody zemědělské výroby – 2010. Český statistický úřad, Praha. Available from : https://www.czso.cz/csu/czso/2129-11-n_2011-10 (accessed November 2018)

AGROCENZUS. 2001 Strukturální šetření v zemědělství a metody zemědělské výroby-2000. Český statistický úřad, Praha. Available from : <https://www.cso.cz/csu/xu/agrocenzus-2000-agc> (accessed November 2018)

AOPK. 2018. Velkoplošná chráněná území. AOPK, Praha. Available from : <http://www.ochranaprirody.cz/uzemni-ochrana/> (accessed October 2018)

Cooper, T., Hart, K. and Baldock, D. (2009) *The provision of Public Goods Through Agriculture in the European Union*, Report Prepared for DG Agriculture and Rural Development, Contract No 30-CE-0233091/00-28, Institute for European Environmentla Policy. London.

Available from : https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-indicators/context/2015/c37_en.pdf (accessed November 2017)

Čermáková K, Mácová M. Strukturální šetření v zemědělství - 2016. Český statistický úřad. Available from : <https://www.cso.cz/csu/czso/strukturalni-setreni-v-zemedelstvi-2016> (accessed November 2018)

Čermáková K. 2014. Strukturální šetření v zemědělství – 2013. Český statistický úřad, Praha. Available from : https://www.cso.cz/csu/czso/270151-14-n_2014-01 (accessed November 2018)

Dwyer J, Kubinakova K, Lewis N, Powell J, Viganì M, Gocht BFA, Grajewski R, Saurus MC, Cachinero PN, Mantino F, Berriet-Solliec M, Pham H. 2016. Research for AGRI Committee-Programmes implementing the 2015-2020 Rural Development Policy. European Union.. Available from <http://www.europarl.europa.eu/supporting-analyses> (accessed November 2017)

Ministerstvo zemědělství. 2017. Sociální zemědělství. Ministerstvo zemědělství, Praha. Available from : <http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/aktualni-temata/socialni-zemedelstvi/> (accessed December 2017)

Ministerstvo zemědělství. 2016. Výroční zpráva o implementaci Programu rozvoje venkova ČR 2007-2013 za rok 2015. Ministerstvo zemědělství, Praha Available from : <http://eagri.cz/public/web/mze/venkov/program-rozvoje-venkova/program-rozvoje-venkova/hodnoceni-a-monitoring/vyrocní-zprava-za-rok-2015.html> (accessed December 2016)

Ministerstvo zemědělství. 2017. Ekologické zemědělství. Ministerstvo zemědělství, Praha. Available from : <http://eagri.cz/public/web/mze/zemědělství/ekologicke-zemedelstvi/> (accessed December 2017)

Paracchini et al. 2015. High Nature Value Farmland in Europe, EEA and JRC. Available from: http://agrienv.jrc.it/publications/pdfs/HNV_Final_Report.pdf (accessed March 2017)

Václavík T. 2008. Agroturistika na ekofarmách. Ministerstvo zemědělství, Česká republika. Available from: http://eagri.cz/public/web/file/38603/Agroturistika_na_ekofarmach.pdf (accessed October 2017)

Legislativní zdroje

Ministerstvo zemědělství. 2007. Program venkova rozvoje venkova České republiky na období 2007-2013 [online]. Ministerstvo zemědělství. Česká republika. Available from : http://eagri.cz/public/web/file/272493/PRV_schvaleno_08_2013.pdf (accessed October 2017)

Ministerstvo zemědělství. 2015. Program rozvoje venkova na období 2014-2020. Ministerstvo zemědělství. Česká republika. Available from : http://eagri.cz/public/web/file/613528/Programovy_dokument_schvalene_zneni_po_5.mod..pdf (accessed October 2017)

Zákon č. 114/1992 Sb.: o ochraně přírody a krajiny. In: Sbírka zákonů České republiky. 1992. Available from : http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni-predpisy-mze/tematicky-prehled/Legislativa-ostatni_uplna-zneni_zakon-1992-114-ochrana-krajiny.html (accessed November 2018)

6. Seznam použitých tabulek, map a grafů

Tabulka č.1 Zvláště chráněná území ČR (AOPK, 2018).

Tabulka č.2 Přehled čerpání finančních prostředků. Upraveno dle výroční zprávy PRV 2007-2013.

Tabulka č.3. Přehled zemědělských subjektů dle krajů ČR

Mapa č.1 Podíl zemědělské půdy HNV v Evropě 2012.

Graf č.1. Počet zemědělských subjektů zabývajících se agroturistikou

7. Seznam zkratek

CAP - Společná zemědělská politika (Common Agriculture Policy)

Czech Tourism – Česká centrála cestovního ruchu

CR – Cestovní ruch

ČR – Česká republika

EU – Evropská unie

EZFRV – Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova

HDP – Hrubý domácí produkt

HNV – Vysoká přírodní hodnota (High Nature Value)

LNFYs – Let Nature Feed Your Sense

MAS – Místní akční skupiny

MZe – Ministerstvo zemědělství

NUTS – Nomenklatura územních statistických jednotek

OECD – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organisation for Economic Cooperation and Development)

OSN – Organizace spojených národů

PRV – Plán rozvoje venkova

SAPARD – Speciální předvstupní program pro zemědělství a rozvoj venkova (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development)

SZP – Společná zemědělská politika

UCR – Udržitelný cestovní ruch

ZS – Zemědělské subjekty